

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ทำให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการนี้ ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้เป็นกรอบเพื่อดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม
2. ทฤษฎีการรวมกลุ่ม
3. แนวคิดในเรื่องความต้องการของมนุษย์
4. แนวคิดเกี่ยวกับเรือนจำ
5. แนวคิดเกี่ยวกับนักโทษ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม

ในแต่ละสังคมย่อมประกอบด้วยกลุ่มคน (Human Group) จำนวนมาก ทั้งกลุ่มคนที่เจตนาจะก่อตั้งกันขึ้นมาและกลุ่มคนที่เกิดขึ้นเอง กลุ่มคนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีอยู่คู่กับสังคม เมื่อมีมนุษย์ก็มีสังคม และเมื่อมีสังคมก็มีกลุ่มคน มนุษย์มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เขาต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคม ตัวอย่างเช่น มนุษย์จะประกอบกิจกรรมบางอย่างได้ จำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่น ๆ เข้าช่วย เป็นต้นว่า การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง ฯลฯ ด้วยสาเหตุต่าง ๆ กันทำให้มนุษย์จำเป็นต้องมารวมตัวกันเกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น (ฉรงค์ เสงี่ยมปรีชา, 2532 : 50)

คำว่า กลุ่ม (Group) มีผู้รู้หลายท่านให้คำนิยามไว้มากมาย ผู้ศึกษาได้รวบรวมแล้วนำมาสรุป และกำหนดเป็นลักษณะของกลุ่ม เพื่อดำเนินการศึกษาขึ้นจากคำนิยามต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อให้เกิดความกระจ่างและเข้าใจคำว่า “กลุ่ม” จะขอนำคำนิยามดังกล่าวมาอ้างถึงดังต่อไปนี้

บรอดด์ทเบค (M.Brodbeck อ้างใน ไวรซ์ เจียมบรรจง, 2523:215) กล่าวว่า กลุ่ม หมายถึง การที่แต่ละบุคคลมาอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์นั้นจะก่อให้เกิดการตัดสินใจร่วมกัน

เบลคิน และ สกายเดิล (Belkin and Skydell อ้างใน สุรางค์ จันทร์อม, 2529:78) กลุ่ม คือ คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป รวมตัวกันโดยมีจุดหมายร่วมกัน

ปรีชา สุวินทร์พันธุ์ (2537:79) กล่าวว่า กลุ่มคือ คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ในทางร่วมมือ หรือพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์มีติดต่อกันไป จนเป็นความผูกพันและผู้ที่สัมพันธ์กันเกิดความสำนึกว่า เป็นสมาชิกร่วมกันในกลุ่มเดียวกัน แยกออกไปจากกลุ่มอื่น ๆ

ฉวิต ธาราโกชน (2524 : 129) กลุ่มคือ บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีจุดประสงค์ร่วมกัน สมาชิกภายในกลุ่มมีบทบาทต่าง ๆ กันออกไป แต่ทุกคนมีความสมัครใจที่จะรวมกลุ่มด้วยกัน

จากคำนิยามของกลุ่มตามที่ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า “กลุ่ม” คือ บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และสนองตอบต่อความพึงพอใจของตน

ทฤษฎีการรวมกลุ่ม

เป็นที่ยอมรับกันว่า มนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ จึงจะรักษาตัวและชาติพันธุ์ของมนุษย์ให้อยู่รอดได้ เพราะมนุษย์แต่ละคนต่างก็มีความสามารถ ทั้งในด้านกำลังกายและกำลังความคิด อันจำกัด ทำให้แต่ละคนไม่สามารถกระทำสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปตามความต้องการทุกอย่างได้ด้วยตนเอง หรือหากกระทำได้ ผลผลิตที่ได้มาก็อาจน้อยในด้านปริมาณหรือคุณภาพ ดังนั้น วิธีที่ช่วยให้สามารถเอาชนะข้อจำกัดได้ก็คือ ต้องตกลงร่วมมือกันกับบุคคลอื่น ๆ โดยผนึกความคิดและความสามารถเข้าด้วยกัน และการที่จะผนึกความสามารถที่ต่างกันให้ทรงพลังเป็นประโยชน์ได้ก็ต้องการเป็นเครื่องเชื่อมคือ ซึ่งมนุษย์ในสังคมปัจจุบันจึงต่างก็ใช้ชีวิตโดยการร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเป็นกลุ่ม และเกี่ยวข้องกับกันในขณะที่เป็นองค์การต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่ออาศัยองค์การเป็นสื่อช่วยให้สามารถนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาร่วมกันผลิต และนำผลการผลิตเหล่านั้นมาซื้อขาย แลกเปลี่ยนกับบุคคลและองค์การอื่น ๆ

ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

ทรูแมน (David B. Truman, 1955:37) กล่าวว่า กลุ่มเกิดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกภายในกลุ่มนั่นเอง

เบนท์ลีย์ (Arthur Fisher Bentley) เห็นว่า กลุ่มนั้นเกิดขึ้นจากการคำนึงถึงผลประโยชน์ทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่านักวิชาการทั้งสองมองกลุ่มในแง่ของผลประโยชน์เป็นหลัก

คาร์เวท และ เซนเดอร์ (Darwin Cartwright & Alwin Zender, 1953 : 20) ทั้งสองมองกลุ่มว่า หมายถึง การที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กันโดยการรวมตัวกันเป็นองค์กร เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของแต่ละบุคคล ด้วยเหตุผลนี้กลุ่มจึงเป็นเครื่องมือเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของปัจเจกชน

สาลิสบิวลี (Robert H. Salisbury, 1969 : 2-5) นักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่ได้เสนอ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ในปี 1969 โดยกล่าวว่า กลุ่มเกิดขึ้นมาเพราะมีผู้นำซึ่งเรียกว่า ผู้ก่อตั้ง (Entrepreneur / Organizer) ซึ่งชักชวนให้คนเข้าร่วม โดยมีผลประโยชน์ดังกล่าวแบ่งเป็น 3 ชนิด คือ

1. ผลประโยชน์ หรือ แรงจูงใจทางวัตถุ (material) เช่น เงิน งาน ภาษี ชื่อของลูก
 2. การให้ความรู้สึกใกล้ชิดทางอารมณ์ เช่น การได้สังสรรค์ และการมีเพื่อนจากการเข้าร่วมกลุ่ม
 3. การมีจุดหมาย (Purposive) คือ ได้รับความพึงพอใจในด้านอุดมการณ์
- ชอร์ (Marvin E. Shaw, 1976 : 11) มีความเห็นว่า สาเหตุเข้าร่วมกลุ่มว่า “มาจากความพอใจในการเข้าร่วมตัวเป็นประการแรก สำหรับประการต่อมาก็คือ ความสนใจในจุดหมายหรือนโยบายของกลุ่ม ตลอดจนต้องการ ความมั่นคง และปลอดภัย และเสริมสถานะของตนเอง หรือจุดประสงค์ในทางธุรกิจและในทางสังคม

แอดเลอร์และโรดแมน (Ronald B. Adler & George Rodman, 1994 : 120-122) กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้คนทั้งหลายเลือกคบกันจนมีลักษณะเป็นกลุ่ม ซึ่งมีหลายประการคือ

1. คนจะเลือกคบกับคนที่มีความเหมือนกับตนเอง เช่น ชอบเหมือนกันหรือมีประสบการณ์เหมือนกัน
2. คนบางคนชอบที่จะเลือกคบกับคนที่มีความแตกต่างไปจากตนเอง เพราะจะทำให้เขาเกิดความสมบูรณ์ในสิ่งที่เขาขาดหายไป ถ้าหากว่าความแตกต่างนั้นสามารถสนองความต้องการของเขาได้
3. ความเป็นมิตรที่แต่ละคนมอบให้แก่กันจะเป็นสิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนคบหากัน
4. คนบางคนเลือกที่จะคบกับคนที่สามารถสนองตอบผลประโยชน์ต่อเขาอย่างมาก
5. คนบางคนเลือกที่จะคบกับคนที่เก่งและมีความสามารถเพราะเขาคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อเขา
6. คนส่วนมากจะเลือกคบกับคนที่ใกล้ชิดและเคยสัมผัสมาก่อน

ทุกทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดต่างแสดงให้เห็นถึง การมองแต่ละแง่มุม ในสาเหตุของการเกิดกลุ่มที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ทุกทฤษฎีของการรวมกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ อาจสรุปรวมทั้งหมดได้ว่า “กลุ่ม” เกิดจากความสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคลที่มารวมตัวกัน โดยมีแรงจูงใจ และผลประโยชน์ร่วมกัน

กลุ่มไม่เป็นทางการ (Informal Group)

มนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ตามลำพังคนเดียว โดยไม่คบหาสมาคมหรือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ ถ้าหากบุคคลใดถูกตัดขาดออกไปจากสังคมแล้ว เขาอาจมีชีวิตอยู่ไม่ได้และยังอาจจะไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายของชีวิตที่เขาทำที่ควร ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ในโลกจึงเกิดสังคมมนุษย์ขึ้นมากมาย ในทางสังคมวิทยาถือว่า การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นลักษณะของมนุษยชาติ

กล่าวโดยสรุปแล้ว บุคคลทุกคนเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

ผู้รู้หลายท่านได้ทำการศึกษาในเรื่องกลุ่มของมนุษย์ แล้วทำการแบ่งแยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ โดยใช้หลักเกณฑ์หลายประการเป็นแนวทางพิจารณา เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้เกิดประโยชน์สูงสุดและครอบคลุมประเด็นแห่งการศึกษาได้อย่างทั่วถึง ผู้ศึกษาจะขอนำเอาแนวคิดในเรื่องกลุ่มไม่เป็นทางการ (Informal Group) ซึ่งมีผู้รู้สองท่านได้ทำการศึกษาแล้วจัดแยกประเภทไว้ มาสรุปกำหนดเป็นกรอบเพื่อการศึกษาดังนี้

ไวรัส เจียมบรรจง (2523:226) กลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นเนื่องจากบุคคลต่าง ๆ คาดหวังที่จะได้รับความพอใจจากการที่ได้เกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกัน

สุรางค์ จันทน์อม (2529:80) กลุ่มไม่เป็นทางการ คือ กลุ่มที่เกิดขึ้นโดยความสมัครใจของสมาชิก ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับเกิดจากมิตรภาพและความต้องการพึ่งพาอาศัยกันเป็นสำคัญ

จากคำนิยามตามที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า กลุ่มไม่เป็นทางการ คือ กลุ่มคนที่รวมตัวกันขึ้นด้วยความพอใจและสมัครใจของสมาชิก ไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ใด ๆ กำหนดไว้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน และกลุ่มเกิดขึ้นด้วยเป้าหมายของสมาชิกที่จะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

แนวคิดในเรื่องความต้องการของมนุษย์

ในสังคมทุกสังคมนั้น สมาชิกทุกคนจะมีความปรารถนา ที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและปลอดภัยจากภยันตรายทั้งปวง ตลอดจนมีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ในเรื่องนี้ มาสโลว์ (A.H.Maslow, 1943) นักจิตวิทยาสมัยใหม่ซึ่งมีชื่อเสียงได้อธิบายว่า มนุษย์นั้นจะมีความต้องการพื้นฐานในชีวิตอยู่ 5 ระดับดังนี้

ระดับ 5 ความสำเร็จด้วยการพึ่งตนเอง

ระดับ 4 ความมีหน้ามีตา เกียรติ ความเคารพตนเอง

ระดับ 3 ความรัก ความอบอุ่น การมีส่วนร่วมในสังคม

ระดับ 2 ความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต

ระดับ 1 ความต้องการทางชีวภาพ

ความต้องการของมนุษย์นั้น จะมีการทำงานตามลำดับขั้น จากระดับที่ 1 ขึ้นไปถึงระดับที่ 5 ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

ระดับที่ 1 ความต้องการทางชีวภาพ คือ ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ปัจจัย 4 อันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นขั้นเกิดความพึงพอใจเสียก่อน จึงจะมีพลังจิตใจในพฤติกรรมสำหรับความต้องการขั้นต่อมา ถ้าความต้องการดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนองเพียงพอ การกระทำต่าง ๆ จะขึ้นอยู่กับความต้องการพื้นฐานดังกล่าว ไม่พัฒนาไปยังความต้องการขั้นต่อไป

ระดับที่ 2 ความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต เป็นความต้องการที่จะเป็นอิสระจาก ความกลัวและความไม่มั่นคง ต้องการหลีกเลี่ยงเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายและความเจ็บปวด

สำหรับความต้องการในระดับที่ 1 และระดับที่ 2 เป็นความต้องการในระดับที่ต่ำ ถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของบุคคล ผู้ที่เป็นโรคประสาท คือผู้ที่ระบบความต้องการใน 2 ระดับ ดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ

ระดับที่ 3 ความต้องการความรัก ความอบอุ่น การมีส่วนร่วมในสังคม เป็นความต้องการในระดับสูงขึ้นมา เมื่อบุคคลมีความรู้สึกได้รับการปลอดภัยแล้ว จะเริ่มแสวงหาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ความต้องการมิตรภาพ ต้องการความรักและมีความสำคัญเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มจะเป็นความต้องการหลักที่ผลักดันพฤติกรรม ถ้าความต้องการดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนองเพียงพอ พฤติกรรมที่แสดงออกจะเป็นไปเพื่อสนองความต้องการดังกล่าว และอาจเกิดปัญหาในการปรับตัวที่ผิดปกติ

ระดับที่ 4 ความต้องการมีหน้ามีตา เกียรติ ความเคารพตัวเอง เป็นความต้องการที่ขบถอง ขมขื่น และมีคุณค่า เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองในความต้องการ ด้านความรักและมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเพียงพอ จะเกิดความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนมีคุณค่า เป็นตัวของตัวเอง มีอิสระ ควบคุมสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมได้ มีความสามารถ มีความเคารพและยอมรับตนเอง ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึกมั่นใจ ถ้าบุคคลไม่ได้รับการตอบสนอง ในความต้องการระดับนี้เพียงพอจะรู้สึกน้อย จะกังวลถึงแต่ความบกพร่อง และเกรงกลัวต่อการตำหนิของผู้อื่น

ระดับที่ 5 ต้องการความสำเร็จด้วยการทำงานของตนเอง เป็นความต้องการที่จะพัฒนาอย่างสมบูรณ์เต็มที่ตามศักยภาพ เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ บุคคลต้องการที่จะเป็นในสิ่งที่ตนสามารถจะเป็นได้ รวมทั้งความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม ต้องการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่มีสุนทรียภาพ เป็นการต้องการเพื่อพัฒนา เติบโต (Meta-needs) ต่อเนื่องจากความต้องการพื้นฐานตามลำดับ ผู้ที่พัฒนาถึงความต้องการขั้นนี้ คือผู้ที่ได้รับการตอบสนองในความต้องการทั้ง 4 ระดับ ดังกล่าวข้างต้นอย่างเพียงพอ ถ้าความต้องการขั้นสูงสุดนี้ไม่ได้รับการตอบสนอง จะนำบุคคลไปสู่สภาพ "metapathology" คือมีชีวิตที่ไม่มีคุณค่า ไร้ความหมาย มีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งการรู้จักตนเอง มีค่านิยม และรู้สึกตนเองมีค่านี้ เป็นลักษณะที่สำคัญของการปรับตัวที่ดี เป็นแรงจูงใจที่มี

อยู่ในตัวบุคคลที่มีการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์เต็มที่ตามศักยภาพ การที่ได้รับการตอบสนองความต้องการถึงระดับ 5 เป็นความสำเร็จสุดยอดของชีวิต (อ้างใน ณรงค์ เส็งประชา, 2532: 91-92)

จากแนวคิด ในเรื่องความต้องการของมนุษย์ตามที่กล่าวมา สรุปได้ว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่ 2 ประการคือ

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการในปัจจัย 4 เพื่อการดำรงชีพ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นแรก
 2. ความต้องการด้านจิตใจ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เข้ามาอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เป็นความต้องการตั้งแต่ขั้นที่ 2 จนถึงขั้นสุดท้าย
- ความต้องการของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับขั้นจากระดับที่ 1 จนถึงระดับที่ 5 และหากความต้องการขั้นต้นยังไม่ได้รับการสนองตอบ มนุษย์ก็ยังไม่แสวงหาความต้องการในขั้นต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับเรือนจำ

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 4 (1) ได้บัญญัติไว้ว่า "เรือนจำ" หมายความว่า ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขัง กับสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และให้หมายความรวมถึงที่อื่นใดที่รัฐมนตรีกำหนด และประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาจเข้าโดยชัดเจน (รวมกฎหมายราชทัณฑ์, 2537 : 3)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของเรือนจำไว้ว่า เรือนจำ หมายถึง ที่คุมขังนักโทษ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525: 921)

นันทิ จิตสว่าง (2524: 9) กล่าวว่า สังคมมนุษย์ได้นำเอาระบบเรือนจำมาเป็นมาตรการในการลงโทษผู้กระทำความผิด ละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นเวลานานกว่า 1000 ปีมาแล้ว

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เรือนจำเป็นสถานที่ซึ่งถูกสังคมกำหนดให้เป็นที่อยู่ร่วมกันของผู้กระทำความผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อเป็นการลงโทษต่อความผิดที่เขาทำขึ้น ด้วยหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายนี้ จึงส่งผลให้เรือนจำมีสภาพเป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากสังคมอื่น ๆ

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนก็คือ

1. เรือนจำเป็นสังคมของผู้กระทำความผิดซึ่งแต่ละคนต่างมีประวัติการประกอบอาชญากรรมมาทั้งสิ้น และการที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำก็เกิดขึ้นจากการถูกปฏิเสธจากสังคม ในฐานะที่เป็นอาชญากรเป็นนักโทษที่สังคมไม่ปรารถนา

2. เพื่อให้วัตถุประสงค์แห่งการจัดตั้งเรือนจำของสังคมบรรลุผลตามความมุ่งหมาย คือ ควบคุมกักขังอาชญากรผู้กระทำความผิดไว้ เพื่อชดเชยต่อความผิดที่เขาได้ก่อขึ้น และป้องกันสังคม

จากอาชญากรรม ด้วยการแก้ไขผู้กระทำผิด ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของเรือนจำ ถือเป็นงานควบคุมกักขัง เป็นหลักเบื้องต้นและเป็นแนวคิดของการบริหาร ด้วยเหตุนี้ สังคมเรือนจำจึงเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยกฎระเบียบต่าง ๆ มากมาย เพื่อจะควบคุมเหล่าอาชญากรทั้งหลายให้อยู่ร่วมกันภายในเรือนจำ ด้วยความสงบเรียบร้อยและรับเอากิจกรรมของกระบวนการแก้ไข ฟื้นฟูซึ่งเรือนจำกำหนดไว้ ไปปฏิบัติให้บังเกิดผล จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ชีวิตในเรือนจำที่ผู้ต้องขังต้องประสบอยู่ทุกวันนี้ แตกต่างตรงกันข้ามกับชีวิตในสังคมปกติอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ในเรือนจำผู้ต้องขังต้องใช้ชีวิตโดยปราศจากทุกสิ่งทุกอย่าง เว้นแต่เพียงสิ่งที่จำเป็นที่สุดแก่การที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น เขาต้องถูกตัดขาดจากการอยู่ร่วมกับครอบครัว มิตรสหาย ขาดอิสระภาพต้องเปลี่ยนจากการที่ประกอบกิจใด ๆ ด้วยความคิดริเริ่มของตนเอง เป็นการที่ต้องกระทำความจำสิ่งทุกอย่าง อาหารการกิน และความเป็นอยู่อย่างเฉย มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจอย่างจำกัด ต้องถูกตัดขาดจากความต้องการในด้านกามารมณ์โดยสิ้นเชิง ชีวิตในเรือนจำเป็นชีวิตที่ซ้ำซากจำเจน่าเบื่อหน่าย ทุกวันเห็นแต่ลูกกรงเหล็กและกำแพงสูงรอบด้าน ทำให้จิตใจของผู้ต้องขังต้องถูกกดคั้น ขาดความเบิกบาน

กอฟฟ์แมน (Erving Goffman, 1960: 52-76) ผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันเบ็ดเสร็จ ได้จัดให้เรือนจำเป็นสถาบันหนึ่งในหลายสถาบันที่มีการดำเนินงาน และสภาพสังคมเป็นแบบรวมขอด กล่าวคือ เรือนจำเป็น “ทุกสิ่งทุกอย่าง” ของชีวิตผู้ต้องขัง ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของเรือนจำตลอด 24 ชั่วโมง ตลอดเดือน ตลอดปี การใช้ชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็น การกินอยู่หลับนอน การทำงาน การศึกษาอบรม การฝึกวิชาชีพ ถูกกำหนดและควบคุมให้ปฏิบัติ โดยเจ้าพนักงานเรือนจำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การถูกส่งเข้าไปอยู่ใน “สถาบันแบบเบ็ดเสร็จ” เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการทำลายปัจเจกภาพของบุคคล โดยขณะที่เข้าไปนั้นแต่ละคนยังคงสภาพของการเป็นปัจเจกบุคคล และมีความรู้สึกถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แต่หลังจากนั้นไม่นานสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจะถูกกลบฝังไปและแต่ละคนก็จะเผชิญกับภาวะการดับสูญในทุกสิ่งที่เคยมี เคยได้รับ การถูกตัดขาดความสัมพันธ์ของสังคมกับโลกภายนอกเป็นลักษณะหรือภาวะการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของ “สถาบันแบบเบ็ดเสร็จ” ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากคำอธิบายของกอฟฟ์แมน ถึงองค์ประกอบหลักของมันดังนี้

1. รูปแบบทั้งหมดของการดำเนินชีวิตถูกปฏิบัติอยู่ในสถานที่เดียว และภายใต้การควบคุมเดียว
2. กิจกรรมประจำวันของสมาชิกแต่ละคนถูกกำหนดให้ปฏิบัติในสิ่งที่เหมือนกัน โดยทุกคนต้องกระทำในสิ่งเดียวกันร่วมกัน
3. กิจกรรมประจำวันทั้งหมดถูกกำหนดไว้เป็นตารางตายตัว โดยกิจกรรมอย่างหนึ่งจะมีการต่อเนื่องเชื่อมโยงกับการจัดเตรียมกิจกรรมในครั้งต่อไป ระยะเวลาของกิจกรรมทั้งหมด ถูกจัดเตรียมโดยผู้บริหารระดับสูง โดยระบบของการใช้ระเบียบที่เป็นทางการซึ่งได้รับการกำหนดไว้อย่างชัดเจนแน่นอน ร่วมกับการใช้รูปแบบเจ้าพนักงาน

4. กิจกรรมบังคับต่าง ๆ นั้น ได้ถูกนำรวมไว้เป็นแผนงาน ซึ่งจะต้องได้รับการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่สถาบันได้วางไว้

สรุปได้ว่า การปฏิบัติหน้าที่ของเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังที่อยู่ภายในขาดอิสระและเสรีภาพ ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ และแผนการดำเนินงานที่ถูกกำหนดไว้ โดยปราศจากข้อโต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น วิธีการดำเนินชีวิตของทุกคนจะต้องเป็นไปอย่างเดียวกัน เหมือนกันทุกประการ วิธีการดังกล่าวนี้ ทำให้วิถีชีวิตของผู้ต้องขัง จะแตกต่างจากผู้คนในสังคมภายนอกอย่างสิ้นเชิง

แนวคิดเกี่ยวกับนักโทษ

นักโทษในที่นี้ หมายถึง นักโทษเค็ดชาคตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 4 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับที่ 3 พ.ศ.2522 ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง บุคคล 2 ประเภทคือ (สมพร พรหมหิคาร, 2533: 23)

1. บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุก ภายหลังจากพิพากษาถึงที่สุด

2. บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่ง ที่ชอบด้วยกฎหมายให้ลงโทษ

นับแต่ก้าวแรกของการเข้าเป็นสมาชิกของสังคมเรือนจำ เขาจะรู้สึกถึงความแปลกแยกของการถูกตัดออกจากสังคมที่เขาเคยอยู่ ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่ช่วยขยับเขยื้อนความรู้สึกให้เพิ่มมากขึ้น ในสังคมภายนอกมีสิ่งต่าง ๆ มากมาย คอบสนองกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ เขาสามารถนอนหลับพักผ่อน และเล่นในสถานที่ต่าง ๆ กัน กับบุคคลต่าง ๆ กัน แต่ในเรือนจำความหลากหลายแตกต่างสูญสิ้นไป ทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิตถูกกระทำภายในสถานที่เดียวกับบุคคลอื่น ๆ กัน และภายใต้การปกครองเดียวกัน ในสังคมภายนอกพวกเขาจะเลือกทำอะไรก็ได้ตามใจอย่างอิสระ อันเป็นความรู้สึกส่วนตัวที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการเป็นมนุษย์ แต่ในเรือนจำ กิจกรรมต่าง ๆ กำหนดอย่างเข้มงวดด้วยตารางเวลา โดยไม่มีทางเลือก สิ่งต่าง ๆ เป็นการปฏิเสธความเป็นส่วนตัวโดยสิ้นเชิง การถูกขังทำให้การคุมขังนักโทษไว้รวมกันภายในเรือนจำ ทำให้เกิดผลต่อพวกเขาอย่างไรบ้างนั้น

ไซคีส์ (GRESHAM SYKES, 1958) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของการจองจำ (PAIN OF PRISONMENT) เขาได้พบว่า การถูกจำกัดในค้ำต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดความกดดัน จนทำให้เกิดความเจ็บปวดของการจองจำ ซึ่งการถูกจำกัดดังกล่าวมีอยู่ด้วยกัน 5 ประการคือ

ก. ถูกจำกัดด้านเสรีภาพ

การสูญเสียเสรีภาพเป็นสภาพความกดดันประการแรก ที่ผู้ต้องขังประสบเมื่อถูกจองจำ เพราะเมื่อผู้ต้องขังถูกส่งเข้าเรือนจำก็หมายความว่า เขาจะถูกจำกัดให้อยู่ในเรือนจำ ไม่สามารถที่จะไปไหนมาไหนได้ การถูกจำกัดภายในเรือนจำ ผู้ต้องขังจะไม่สามารถเดินจากแดนหนึ่งไปยังอีกแดนหนึ่ง

หรือจากคึกหนึ่งไปยังอีกคึกหนึ่งได้ตามใจชอบ นอกจากนี้การจงจำในเรือนจำยังมีผลมาจากครอบครัว และญาติมิตรอีกด้วย โดยที่การแยกจากกันนี้มีใช่เป็นการแยกจากกันธรรมดา แต่เป็นการแยกจากญาติมิตรในฐานะของผู้ทำผิดกฎหมายและถูกลงโทษ และด้วยเหตุนี้เอง ไซคีส เน้นว่า สิ่งที่ทำให้เกิดความเจ็บปวดมากที่สุดก็คือ ความจริงที่ว่า การถูกจงจำเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการถูกปฏิเสธจากสังคม ผู้ต้องขังจะถูกปฏิเสธจากสังคมภายนอกและถูกตีตราว่า เป็นนักโทษนับตั้งแต่ที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำ ซึ่งผู้ต้องขังจะต้องคิดผสมัน แด่งชุดนักโทษ มีเลขหมายประจำตัว และทำความเคารพเจ้าพนักงาน ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าคุณนั้นได้สูญเสียสถานภาพของสมาชิกในสังคม และสถานภาพของครอบครัวไป สภาพดังกล่าว เป็นผลมาจากการถูกจำกัดด้านเสรีภาพเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ และเป็นผลให้ผู้ต้องขังได้รับความกดดันอย่างมาก

ข. การถูกจำกัดด้านเครื่องอุปโภค บริโภค และบริการ

ในเรือนจำผู้ต้องขังจะได้รับการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานด้านวัตถุ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่หลับนอน ซึ่งคนโดยทั่วไปอาจจะคิดว่า ผู้ต้องขังยังได้เปรียบคนจนในสังคมภายนอกในเรื่องเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ไซคีส ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ต้องขังนั้นถูกจำกัดสิทธิในการที่จะ "เลือก" พวกเขาไม่มีสิทธิที่จะดื่มสุรา หรือสูบบุหรี่ได้ตามใจชอบ พวกเขาไม่มีที่พักผ่อนเป็นส่วนตัว ไม่มีเครื่องใช้อุปโภคเป็นของตนเอง พวกเขาไม่มีแม้กระทั่ง "เวลา" ที่จะเป็นตัวของตัวเองที่จะเลือกทำในสิ่งที่เขาชอบ เหมือนดังเช่นที่พวกเขาเคยมีเมื่ออยู่นอกเรือนจำ การถูกจำกัดในการรับบริการและเลือกอุปโภคเช่นนี้ ทำให้พวกเขามองตนเองว่าเป็นผู้สูญเสีย โดยเฉพาะการสูญเสียสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลไป ในขณะที่สิ่งที่มีอยู่ในตัวเขาคือ "แรงงาน" กลับถูกรัฐนำไปใช้ภายใต้ชื่อที่เรียกว่า "การฟื้นฟูแก้ไขฝึกอาชีพ" สภาพการดังกล่าวนี้จึงเป็นความกดดันและเจ็บปวดอีกประการหนึ่งที่ผู้ต้องขังได้รับ

ค. การถูกจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศ

การถูกจงจำ หมายถึง การที่ผู้ต้องขังต้องถูกตัดขาดจากเพศตรงข้าม โดยเฉพาะการถูกตัดขาดจากการมีเพศสัมพันธ์ และการคบหาสมาคมกับเพศตรงข้ามติดต่อกันเป็นเวลานาน จึงทำให้ผู้ต้องขังได้รับความกดดัน ความกดดันที่ว่านี้มีได้เกิดจากการขาดการตอบสนองต่อความต้องการทางเพศเท่านั้น แต่เป็นทางด้านจิตใจ ซึ่งเกิดจากการที่ต้องอยู่ร่วมกับเพศเดียวกัน ทำให้ผู้ต้องขังเกิดความวิตกกังวลว่า ความเป็นชายของเขากำลังถูกคุกคาม ทั้งการถูกช่วยวนให้เขาหันเหไปสู่ความสัมพันธ์แบบรักร่วมเพศ หรือถูกข่มขืนโดยผู้ชายด้วยกันก็ตาม ความวิตกกังวลเหล่านี้แทบจะไม่บังเกิดขึ้นใน

โลกที่มีสตรีอยู่ด้วย แต่ในเรือนจำเป็นโลกของผู้ชายเพศเดียว ทำให้พวกเขาไม่แน่ใจว่าจะเกิดความต่าง
หรือกับพวกเขาขึ้นเมื่อไร

ง. การถูกจำกัดด้านอิสรภาพ

ผู้ต้องขังได้รับความกดดันจากการถูกจำกัดด้านอิสรภาพ เพราะพวกเขาต้องอยู่ภายใต้
กฎเกณฑ์ และคำสั่งของเจ้าพนักงานที่คอยควบคุมการเคลื่อนไหวของพวกเขาอยู่ตลอดเวลา การตรวจตรา
เฝ้าดูทุกฝีก้าว การตรวจจดหมาย การกำหนดให้กินเป็นเวลา นอนเป็นเวลา การเข้าแถวไปทำงาน และ
การห้ามนำอาหารเข้าไปในห้องนอน เป็นต้น กฎเกณฑ์และคำสั่งเหล่านี้ทำให้พวกเขาารู้สึกว่าถูกจำกัด
อิสรภาพ แต่สิ่งที่ทำให้พวกเขาเกิดความกดดันก็คือ การไม่มีเหตุผลของกฎเกณฑ์หรือระเบียบต่าง ๆ
ในหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งจะหาข้ออธิบายไม่ได้ และเจ้าหน้าที่ก็มักจะปฏิเสธที่จะอธิบายคำตอบที่ผู้ต้องขังจะ
ได้รับก็คือ “มันเป็นกฎของเรือนจำ” ผู้ต้องขังไม่ทราบว่าจะทำไมจึงหมายถึงแล้วทำไมจึงไม่ได้รับสิ่ง
ของที่ส่งมาถึง และทำไมจึงต้องมีกฎเกณฑ์เรื่องนั้นเรื่องนี้ ผลก็คือ ผู้ต้องขังจะเกิดความรู้สึกว่า ตัวเขา
ถูกจำกัดทุกสิ่งทุกอย่างและทำให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวัง อ่อนแอ และช่วยตัวเองไม่ได้ นับเป็นความกด
ดันทางจิตใจที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดมากกว่าความกดดันทางร่างกายเสียอีก

จ. การถูกจำกัดด้านความปลอดภัย

การที่ผู้ต้องขังอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังอื่น ๆ ซึ่งแต่ละคนมีประวัติอาชญากรร้าย ๆ มาทั้งสิ้น
ทำให้เกิดความวิตกกังวลว่า ตนอาจถูกด่าแกล้ง ลักขโมย ทำร้าย ฆาตกรรม หรือข่มขืนได้สัก
วันหนึ่ง พวกเขาารู้ดีว่าในวันหนึ่งข้างหน้าพวกเขาจะถูก “ทดสอบ” จากพวกเจ้าถิ่นหรือจนคนแก่กว่า
จะอยู่ในคุกต่อไปในฐานะผู้แข็งแรงหรือผู้อ่อนแอ ในบรรยากาศของการแข่งขันกันเป็นเจ้าในเรือนจำ
ผู้ชนะจะใช้กำลังข่มขู่ผู้แพ้หรือผู้ที่อ่อนแอว่า ในขณะที่เจ้าหน้าที่ให้การดูแลไม่ทั่วถึง จึงทำให้ผู้ต้อง
ขังเกิดความวิตกกังวลว่าสักวันหนึ่ง เขาจะต้องประสบกับการทำร้าย พวกเขาจะรู้สึกว่าพวกเขาสูญเสีย
หลักประกันในด้านความปลอดภัยทั้งสิ้น

ความเจ็บปวดที่ผู้ต้องขังได้รับอันเนื่องมาจากการถูกจำกัดในด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้านนั้น
มิใช่แต่จะเป็นความเจ็บปวดทางด้านร่างกายเท่านั้น แต่ความเจ็บปวดที่สำคัญก็คือ ความกดดันทางจิต
ใจที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดดังกล่าว อันเป็นผลทำให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกไม่สบายใจ เบื่อ
หน่าย เหงา กลัว และเกิดความเครียดในจิตใจ จนทำให้ผู้ต้องขังหาทางออกในการปรับตัว เพื่อที่จะ
ระบายความเจ็บปวดดังกล่าว โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้สอดคล้องไปกับข้อจำกัด
ต่าง ๆ ของเรือนจำ

บรรยากาศทั่วไปของเรือนจำ

ในการศึกษาชีวิตความเป็นไปในเรือนจำนั้น สภาพแวดล้อมทางกายภาพอันได้แก่ ลักษณะของตัวอาคารสถานที่ และบรรยากาศของเรือนจำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดแบบแผนพฤติกรรมและวัฒนธรรมย่อยรูปแบบต่าง ๆ ของผู้ที่อยู่อาศัยภายใน จากการศึกษาเรือนจำเป็นสังคมที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงภายในน้อยที่สุด เนื่องจากลักษณะโครงสร้างและวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานที่มุ่งรักษา และควบคุมสถานการณ์ทุกอย่างในเรือนจำให้เกิดความสงบเรียบร้อย และควบคุมได้ การป้องกันการถูกแทรกแซงจากอิทธิพลต่าง ๆ ภายนอกที่อาจส่งผลกระทบต่อการบริหารและการดำเนินงานของเรือนจำ การเข้มงวดด้วยกฎระเบียบและการตรวจตรา ซึ่งบางครั้งจำเป็นต้องปิดกั้นข่าวสารข้อมูลจากภายนอกเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นบรรยากาศของสังคมเรือนจำภายใต้สภาพแวดล้อมที่ถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว จึงมีสภาพเกือบจะคงที่และมีรูปแบบที่เด่นชัดกว่าสังคมอื่น ๆ

บรรยากาศของความรุนแรง

ภาพความน่ากลัวเกี่ยวกับความรุนแรง และการก่อจลาจลที่มีความรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้นในเรือนจำ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมานานพอ ๆ กับประวัติการเกิดของเรือนจำ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ภาพพจน์ดังกล่าวยังคงเด่นชัดขึ้นในความรู้สึกของประชาชนทั่วไป การทำความเข้าใจกับบุคลิกลักษณะของผู้ถูกคุมขัง ที่ได้รับผลของความเก็บกดก้าวร้าวจากสังคมเรือนจำเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการควบคุมและให้การแก้ไขอบรม ความรุนแรงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากการก่อจลาจลที่มีเกิดขึ้นโดยกระหึ่มแล้ว ยังมีความรุนแรงรูปแบบอื่น ๆ เช่น ความรุนแรงในเรื่องเพศ ได้แก่ การข่มขืนเพศเดียวกัน ความรุนแรงที่เกิดระหว่างกลุ่มอิทธิพล การทะเลาะวิวาทและทำร้ายร่างกายกันระหว่างผู้ต้องขัง การทำร้ายตัวเองและทำร้ายแรงคือ การฆ่าตัวตายของผู้ต้องขัง เจมส์ คับบลิว แอลพาร์ค (James W.L. Park) สรุปลักษณะของการเกิดความรุนแรงขึ้นในเรือนจำไว้ดังนี้

1. ความรุนแรงที่เป็นผลมาจากลักษณะความเป็นสังคมปิด เป็นรูปแบบความรุนแรงธรรมดา ๆ ที่มักเกิดขึ้นในเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงสุดเป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรุนแรงระหว่างตัวบุคคล การเกิดความรุนแรงลักษณะนี้เป็นผลมาจากสภาพการณ์ในเรือนจำซึ่งเป็นสังคมปิด ได้แก่ การเล่นการพนัน การล่าช้อดความสัมพันธ์แบบโฮโมเซ็กซ์ชวล สภาวะความเป็นอยู่ที่แออัด รูปแบบของเรือนจำที่ไม่เหมาะสม ความขาดแคลนด้านการฝึกสอนอบรมและเจ้าหน้าที่ที่มีจำนวนน้อย การเกิดความขัดแย้งในหมู่ผู้ต้องขังเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมหรือเชื้อชาติ หรือความไม่

พอใจของผู้ต้องขังต่อการดำเนินงานของศาล ของคณะกรรมการพักการลงโทษ หรือการปกครองของเรือนจำเป็นสิ่งที่จะต้องเป็นสาเหตุให้เกิดความรุนแรงขึ้นได้ในเรือนจำ

2. ความรุนแรงที่เป็นผลจากสภาวะทางจิตได้รับความกระทบกระเทือน เป็นรูปแบบความรุนแรงที่เกิดจากผู้ต้องขังซึ่งมีอาการทางจิต โดยเจ้าพนักงานอาจถูกผู้ต้องขังลักษณะนี้จู่โจมทำร้ายได้ระหว่างให้การบำบัดรักษา

3. ความรุนแรงที่เกิดจากแนวความคิดต่อต้านแก่เผด็จ เป็นความรุนแรงที่เกิดจากความรู้สึกต่อต้านที่ผู้ต้องขังมีต่อเจ้าพนักงาน และมีการถ่ายทอดหรือโฆษณาชวนเชื่อ ไปยังผู้ต้องขังอื่น ๆ เจ้าพนักงานเรือนจำจะได้รับการคัดเตือน ให้คอยระมัดระวังการถูกลอบทำร้ายจากผู้ต้องขังกลุ่มเล็ก ๆ ที่ไม่เปิดเผย ซึ่งเป็นพวกที่มีพื้นฐานความคิดเหมือนกัน การให้ความช่วยเหลือสนับสนุนจากสังคมภายนอกแก่ผู้ต้องขัง ซึ่งมีพฤติกรรมก้าวร้าวไม่ว่าจะเป็นในด้านขวัญและกำลังใจ ด้านกฎหมาย การให้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี หรือการให้เยี่ยมพิเศษแก่ผู้ต้องขังประเภทนี้ มักสร้างความไม่พอใจแก่เจ้าพนักงาน เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าผู้ต้องขังที่มีความคิดต่อต้านอาจก่อความรุนแรงได้ทุกขณะ หากสถานการณ์เอื้ออำนวย

4. ความรุนแรงที่เกิดจากการรวมเป็นแก๊งค์ แก๊งค์ในสังคมเรือนจำของสหรัฐอเมริกาเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 1960 และเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้นในเรือนจำในแคลิฟอร์เนีย กลุ่มผู้ต้องขังที่รวมตัวกันเป็นแก๊งค์จะมีการบริหารและปกครองอย่างเป็นระบบและเข้มงวด ซึ่งพฤติกรรมของแก๊งค์มักเป็นสาเหตุใหญ่ของการทำร้ายร่างกายและการฆ่ากันตายในเรือนจำ

ลักษณะการเกิดเหตุการันรุนแรง โดยผู้ต้องขังดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเป็นลักษณะเด่นชัดที่พบได้ในสังคมเรือนจำของสหรัฐอเมริกา สำหรับในประเทศไทยยังมีคนมีผู้ใดทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าวโดยละเอียด ลักษณะการก่อเหตุการันรุนแรงของผู้ต้องขังในประเทศไทยที่พบ มักเป็นเรื่องของการประท้วงหรือก่อจลาจลแหกหักเสียบเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการก่อเหตุการันรุนแรงหรือจลาจล มีส่วนเกี่ยวข้องกับบรรยากาศภายในเรือนจำ ซึ่ง ฮาเยวาร์ดีน และ จาคาสูริยา (Yayewardene and Jayasuriya, 1981:153) ได้อธิบายถึงบรรยากาศต่าง ๆ ของเรือนจำที่เป็นต้นเหตุของการก่อความไม่สงบในเรือนจำไว้ดังนี้

1. บรรยากาศของความพุ่งพ่วนจากความกดดัน (Atmosphere of Eruption) เกิดขึ้นเมื่อความสมดุลระหว่างเจ้าพนักงานกับผู้ต้องขัง เปลี่ยนแปลงไปจนทำให้เกิดความกดดัน และเป็นสาเหตุของการก่อความไม่สงบขึ้น

2. บรรยากาศของการถูกจำกัดสิทธิ (Atmosphere of Deprivation) เป็นบรรยากาศที่เกิดจากบทบาทของเรือนจำที่กำหนดให้บุคคลถูกคัดถอน หรือจำกัดสิทธิและความสะดวกสบายในทุกทางการป้องกันการก่อความไม่สงบในเรือนจำ จำเป็นต้องให้ความสนใจกับบรรยากาศของहरुถูกล

คัดขาดสิทธิ เพราะเมื่อความรู้สึกของการถูกบั่นทอนสิทธิและความเป็นส่วนตัวถูกสะสมเพิ่มขึ้น จะทำให้บรรยากาศแปรเปลี่ยนไปสู่บรรยากาศของความพลุ่งพล่าน (Eruption) ได้

3. บรรยากาศของความอึดอัดกังวลใจ (Atmosphere of Oppression) เป็นปฏิกิริยาของผู้ต้องขังที่ตอบสนองต่อสภาวะการณ์ที่หลายสิ่งหลายอย่างดูไม่ชัดเจน เคลือบแคลงและสับสน สภาวะการณ์ดังกล่าวมิใช่เป็นสภาวะที่ผู้ต้องขังถูกสกัดกั้น ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกกระทำโหดร้ายทารุณ เพราะว่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ถูกคาดเดาได้ว่าพวกเขาจะต้องประสบเมื่อเข้ามาอยู่ในเรือนจำ แต่เป็นสภาวะที่ผู้ต้องขังไม่รู้แนวทางที่แน่นอนว่า พวกเขาจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะเหมาะสม เช่น ในบางเวลาการกระทำบางอย่างได้รับการยอมรับ และเห็นชอบจากผู้บริหารเรือนจำ แต่ในบางเวลาการกระทำดังกล่าวได้รับการอนุญาต บรรยากาศความไม่แน่นอนนี้ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าการปฏิบัติของเจ้าพนักงานเป็นการกระทำตามอำเภอใจ ไร้กฎเกณฑ์ ซึ่งจะยิ่งเพิ่มความวิตกกังวลและความรู้สึกหมกหมวงให้แกผู้ต้องขัง บรรยากาศของความอึดอัดกังวลใจ มักเป็นผลต่อเนื่องมาจากบรรยากาศของการถูกจำกัดสิทธิ เนื่องจากความวิตกกังวลในสถานการณ์ที่พวกเขาไม่อาจคาดเดาได้ การเกิดบรรยากาศดังกล่าวนี้ได้รับการยืนยันจากเจ้าพนักงานว่า ผู้ต้องขังจะมีปฏิกิริยาแสดงความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อมในเรือนจำ และขาดความเคารพในตัวบุคคลและระเบียบมากขึ้น รวมทั้งมีอุปนิสัยส่วนตัวที่เปลี่ยนแปลงไป

4. บรรยากาศที่ล่อแหลมต่ออันตราย (Atmosphere of Impending Disaster) เป็นบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงมาอย่างช้า ๆ จากบรรยากาศของความอึดอัดกังวลใจ เป็นบรรยากาศที่ผู้ต้องขังแสดงปฏิกิริยาต่อต้านเจ้าพนักงานด้วยการลักลอบมีว่สุมกัน และติดต่อกันทางคำพูดเฉพาะ หรือคำแสดงเพื่อปกปิดความลับ ซึ่งปฏิกิริยาดังกล่าวนี้จะแพร่กระจายออกไปจนกลายเป็นเรื่องสนุกสนานเพลิคเพลินของผู้ต้องขัง และก่อให้เกิดความกดดันแก่เจ้าพนักงานที่มีกแสดงออกมาในรูปของการละทิ้งหน้าที่เพราะหมกหมวงใจ ขาดงาน ขอย้ายงาน และลาออกจากงาน

ผลกระทบของบรรยากาศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากมีผลต่อปฏิกิริยาการแสดงออกของผู้ต้องขังแล้ว ยังมีผลต่อความรู้สึกของเจ้าพนักงานเรือนจำ จนเกิดการโต้ตอบทางการกระทำที่นำไปสู่ความขัดแย้งและความไม่สงบ รวมทั้งก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางการบริหาร เพื่อรักษาสถานการณ์ต่าง ๆ ให้สงบเรียบร้อย เช่น เจ้าพนักงานจะกระทำหยาบคายและรุนแรงต่อผู้ต้องขัง เมื่อพวกเขาารู้สึกว่า ผู้ต้องขังไม่เชื่อฟังและแสดงออกในทางเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ มากเกินไป โดยที่ฝ่ายบริหารไม่สามารถจัดการใด ๆ ต่อสถานการณ์เช่นนี้

วัฒนธรรมของเรือนจำ

การที่บุคคลจำนวนมากที่ต่างมีความคิดทัศนคติ และจุดมุ่งหมายในชีวิตเป็นของตัวเอง ต้องถูกนำมาอยู่รวมกับภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ถูกกำหนดไว้คล้ายตัวเหมือนกัน ข่อมก่อให้เกิดการ

ผสมผสานและถ่ายทอดความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมระหว่างกัน เกิดเป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่มีรูปแบบเฉพาะของสังคมนั้น ซึ่งรวมเรียกว่า “วัฒนธรรม” สังคมเรือนจำมักจะมีวัฒนธรรมซึ่งเป็นของตนเอง ซึ่งไม่เหมือนกับสังคมภายนอก เพราะสมาชิกเรือนจำโดยเฉพาะผู้ต้องขัง เป็นคนที่มาจากท้องถิ่นต่าง ๆ กัน มาจากครอบครัวต่าง ๆ กัน ต่างคนก็ต่างนำวัฒนธรรมประเพณีของคนคิดตัวเข้ามาด้วย ในการพูดจาติดต่อด้านความประพฤติ และในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ จึงเข้ามาผสมกลมกลืนกัน นอกจากนั้นยังมีสิ่งที่คิดขึ้นใหม่ในเรือนจำเข้ามาผสมด้วย จึงกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา

โดนัลด์ เคลมเมอร์ (Donald Clemmer, 1958:299) นักทัณฑวิทยาผู้ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับ “สังคมเรือนจำ” อย่างละเอียด และมีผลงานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปได้ให้ความหมาย “วัฒนธรรมของเรือนจำ” ว่าหมายถึง การจัดระเบียบทางสังคมในเรือนจำ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังด้วยกัน และระหว่างผู้ต้องขังกับเจ้าพนักงานภายในสถานที่จำคุก วัฒนธรรมนี้ประกอบด้วยลักษณะนิสัย ระบบ พฤติกรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม วิถีประชา ข้อบัญญัติ กฎหมาย และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นตัวนำทางให้ผู้ต้องขังมีความคิดอ่านและทัศนคติต่อต้าน หรือยอมรับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของพวกเขา เช่น บ้าน ครอบครัว การศึกษา และแม้แต่วิถีชีวิตทางอาญา เป็นต้น โดยแท้จริงแล้วไม่มีใครสามารถที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจนได้ว่า วัฒนธรรมของเรือนจำคืออะไร เนื่องจากสังคมเรือนจำเป็นสังคมที่มีความซับซ้อนยุ่งยากอยู่ภายใน โดยเฉพาะเมื่อได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์และความคิดเห็นต่าง ๆ มากมายหลายระดับที่อาจเกิดขึ้น

เคลมเมอร์ ไม่ได้ใช้คำว่า “วัฒนธรรมย่อย” แต่ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมของเรือนจำเป็นวัฒนธรรมเฉพาะ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของสังคมภายนอก ส่วน โบว์เคอร์ (Bowker) ได้อธิบายถึงวัฒนธรรมในเรือนจำว่าสามารถจะเกิดขึ้นได้เช่นเดียวกับวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสถาบันอื่น ๆ ที่ซึ่งมนุษย์รวมตัวกันอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน และถูกตัดขาดจากสังคมภายนอก ทำให้สมาชิกพัฒนาระบบในการติดต่อกันระหว่างกันขึ้นมา มีความเข้าใจร่วมกันในกฎเกณฑ์เฉพาะของพวกเขา มีการสื่อความหมายเฉพาะของกลุ่ม มีค่านิยมร่วมกัน และสิ่งที่เข้าใจร่วมกันอีกหลายอย่าง ดังนั้น กลุ่มที่รวมอยู่ด้วยกันนานเท่าใด และถูกโดดเดี่ยวจากสังคมภายนอกนานเท่าใด วัฒนธรรมของกลุ่มก็จะโดดเด่นขึ้นมาเท่านั้น ดังเช่นในเรือนจำแบบมั่นคงแข็งแรงสูงสุด ซึ่งเป็นที่คุมขังผู้ต้องขังโทษสูง

ผลจากการศึกษาของ โดนัลด์ เคลมเมอร์ เกี่ยวกับวัฒนธรรมของเรือนจำก่อให้เกิดแนวความคิดที่อธิบายถึงการเรียนรู้ และการจัดเวลาโดยวัฒนธรรมของเรือนจำหรือ “Prisonization” ซึ่ง เคลมเมอร์ ได้อธิบายกระบวนการ Prisonization ว่าเป็น “...ปริมาณมากน้อยของการรับเอาวิถีประชา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทั่วไปของเรือนจำหรือทัณฑสถานเข้าไปในบุคลิกภาพและจิตสำนึก” ซึ่งกระบวนการทั้งหลายจะเริ่มคืบหน้านับแต่ผู้ต้องขังเข้าใหม่เรียนรู้สภาพของ

คนในฐานะนักโทษ เคมมเมอร์ ให้ข้อสังเกตว่า การเข้าร่วมอยู่ในสังคมเรือนจำช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทำให้ผู้ต้องขังได้รับอิทธิพลจากการเข้าร่วมนั้นอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นการถูกลอบรุมฆ่าเพาะ หรือการได้รับการปลูกฝังพฤติกรรมอาชญากร และเป็นเหตุให้ผู้ต้องขังเรียนรู้ในเรื่องแนวคิดของสังคมเรือนจำเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรม (Criminalistic Ideology of Prison) Prisonization เป็นกระบวนการซึ่งหมายรวมถึงการที่บุคคลถูกผลักดันให้รับเอาบทบาทของการเป็นนักโทษเข้าเป็นบทบาทที่สอง ซึ่งเป็นบทบาทที่ต้องเปลี่ยนแปลงความเคยชินในการนอนหลับพักผ่อน การแต่งตัว การกินอยู่และการทำงาน ต้องยอมรับการถูกลดสถานะของตนเอง ต้องปรับตัวเข้ากับภาษาใหม่ ๆ และต้องเรียนรู้ถึงการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในสิ่งที่เป็นความพึงพอใจซึ่งหาได้ยากยิ่งในเรือนจำหรือทัณฑสถาน รวมถึงการเข้าถึงอาหาร การมอบหมายงาน การรอดพ้นจากการถูกลอบทำร้ายและสิทธิพิเศษ

ผู้ต้องขังเข้าใหม่ต่างรับรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ขณะที่เขาผ่านกระบวนการเข้าสู่เรือนจำ ดึกอาคาร นโยบาย กฎระเบียบข้อบังคับ และระเบียบของการควบคุมได้ถูกกำหนดเพื่อลดความสามารถของผู้ต้องขังในการควบคุมสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ไม่มีการอนุญาตสำหรับความเป็นส่วนตัว แม้แต่ห้องขับถ่ายก็มีสภาพเป็นห้องรวม และเป็นแบบกลางแจ้ง การอาบน้ำก็ต้องอยู่ภายใต้การควบคุม ข้อพิจารณาและการตัดสินใจทุกเรื่อง เป็นของผู้กำหนดคนโยบายและผู้ปฏิบัติงาน เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกแทรกแซงหรือคิดต่อจากโลกภายนอก การเขียนเขียนจะต้องได้รับการตรวจสอบอย่างระมัดระวัง ผู้เข้าเยี่ยมจะได้รับอนุญาตเพียงการสนทนากัน แต่ไม่อนุญาตการติดต่อบนเนื้อถึงตัวกัน การคันตัวผู้ต้องขังอย่างละเอียดทุกซอกทุกมุมของร่างกายจะถูกนำมาใช้ หากผู้ต้องขังมีการติดต่อดัวต่อตัวกับผู้อื่น ทุกสิ่งทุกอย่างถูกควบคุมอย่างเข้มงวด... โดยเฉพาะในเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงสุด ซึ่งจะมีการตรวจตราควบคุมระวังระไวผู้ต้องขังกันทุกฝีก้าว ความต้องการของผู้ต้องขังจะถูกจัดให้ตามความเป็นไปได้ โดยคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสำคัญ

ปรากฏการณ์ของ Prisonization จะเกิดขึ้นได้ในทุกเรือนจำ โดยไม่จำกัดเพียงในเรือนจำขนาดใหญ่ที่มีประชากรดำเนินงานที่เก่าแก่ ความเก่าใหม่ของสภาพเรือนจำไม่ว่าจะเป็นเรือนจำที่มีอายุชึ้นนานเป็นสิบเป็นร้อยปี หรือเป็นเรือนจำสร้างใหม่เป็นเพียงความแตกต่างด้านการก่อสร้างเท่านั้น แต่พื้นฐานทางประชากรดำเนินงานไม่มีความแตกต่างกัน แม้ว่าการ Prisonization มักถูกถ่ายทอดโดยผู้ต้องขังรุ่นเก่า แต่ในเรือนจำซึ่งคุมขังแต่ผู้กระทำผิดครั้งแรกนั้น กระบวนการ Prisonization ก็ะเกิดขึ้นแทนทันทีที่ผู้ต้องขังต้องเผชิญกับความปวคร้าว จากการถูกจองจำ... นั่นคือการถูกจำกัดบทบาททางสังคม การถูกจำกัดในเรื่องเพศ ในเรื่องปัจจัย 4 และการถูกบังคับให้อยู่ใกล้ชิดสนิทสนมกับพวกที่มีพฤติกรรมเน่ียงเบนอื่น ๆ

ทุกคนที่เข้ามาสู่สถานกักขังจะได้รับการ Prisonization ในระดับหนึ่งจากการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสวดนที่เดียวกัน แม้ว่าแต่ละคนจะมาจากที่ต่าง ๆ กัน แต่ภายในเรือนจำ พวกเขาจะพบกับทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกัน พวกเขาได้รับการแบ่งปันความทรงจำ ความรู้สึกร่วมกัน ได้รับอิทธิพลของ

วัฒนธรรมภายในเรือนจำด้วยกัน พุคภาษาเดียวกันและได้รับการตราหน้าจากสังคมเช่นเดียวกัน การใช้ชีวิตร่วมกันในเรือนจำก่อให้เกิดการเลียนแบบและการผสมกลมกลืน ซึ่งการผสมผสานนี้จะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไปโดยไม่รู้ตัว โดยมีรูปแบบวัฒนธรรมของสังคมเรือนจำเป็นสิ่งที่หล่อหลอมบุคลิกลักษณะของผู้ต้องขัง ในโลกของเรือนจำผู้ต้องขังจะได้เรียนรู้ปรากฏการณ์ใหม่ ๆ รู้วิธีเล่นการพนัน และการใช้เทคนิคเล่นไพ่เหลี่ยมในการเล่น บางคนเรียนรู้เป็นครั้งแรกในชีวิตถึงการประพาศติพิศปกติทางเพศ หลายคนได้เรียนรู้ที่จะไม่ไว้วางใจและเป็นศัตรูกับเจ้าพนักงาน ผู้ต้องขังจะเรียนรู้เพื่อที่จะ “ฉลาดขึ้น” เพื่อเอาตัวรอดจากสถานการณ์ภายในเรือนจำ และเพื่อให้พวกเขาได้รับสิ่งที่เขาพึงพอใจที่สุด ยังมีปัจจัยประกอบอื่น ๆ ที่ เคลมเมอร์ รวมเรียกว่า Universal Factors ซึ่งทั้งหมดเป็นสิ่งที่มียุทธวิธีต่อการเกิด Prisonization

ผู้ต้องขังแต่ละคนจะมีการรับรู้และการถูกหล่อหลอมจากวัฒนธรรมของเรือนจำในระดับแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

1. ลักษณะส่วนตัวของผู้ต้องขังเอง เช่น การไว้วางใจการรับรู้บุคลิกภาพเฉพาะตัวและอื่น ๆ
2. ลักษณะของสัมพันธภาพที่ผู้ต้องขังมีต่อบุคคลภายนอก ซึ่ง เคลมเมอร์ พบว่า ผู้ต้องขังที่ถูกตัดขาดจากสังคมภายนอก เช่น ไร้ญาติ จะมีปริมาณการเกิด Prisonization ได้มากกว่าผู้ต้องขังซึ่งยังคงได้รับการติดต่อ และดูแลเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอจากญาติพี่น้องภายนอกเรือนจำ
3. ลักษณะของการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกับกลุ่มต่าง ๆ ภายในเรือนจำ และความถี่ของการเข้าร่วมนั้น
4. สภาพแวดล้อมของการถูกคุมขัง เช่น โอกาสที่ผู้ต้องขังนั้นจะถูกคุมขังในห้องขังลักษณะใด หรือมีเพื่อนร่วมห้องขังประเภทใด
5. ระดับมากน้อยของการยอมรับในกฎเกณฑ์และข้อบัญญัติของสังคมเรือนจำ นอกจากนั้นองค์ประกอบอื่น ๆ ได้แก่ อายุของผู้ต้องขัง ประเภทของอาชญากรรม เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ สภาพของภูมิภาคนั้น ๆ และที่สำคัญที่สุดคือ ระยะเวลาที่ผู้ต้องขังนั้นถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเกิด Prisonization เช่นกัน เคลมเมอร์ เชื่อว่าการที่ผู้ต้องขังต้องใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำเป็นเวลานาน จะทำให้ผู้ต้องขังได้รับอิทธิพลของการ Prisonization โดยทำให้ได้รับการปลูกฝังลักษณะอาชญากร ความคิดต่อต้านสังคม และแนวคิดผิด ๆ ในการก่ออาชญากรรมได้มากกว่าผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำระยะสั้น ๆ ซึ่งอาจเป็น 1 ปี หรือประมาณนั้น

สแตนตัน วิลเลอร์ (Stanton Wheeler) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเกิด Prisonization ที่วอชิงตันสเตท รีฟออร์ทอรี และพบข้อสนับสนุนแนวคิดของเคลมเมอร์ ว่าระดับการเกิด Prisonization ขึ้นในเรือนจำนั้นมีลักษณะรูปตัว U (U-Shaped Curve) กล่าวคือ ผู้ต้องขังจะมีปริมาณการถูก Prisonize ได้น้อยในช่วงระยะแรกและระยะสุดท้ายของการจำคุก และจะได้รับมากขึ้นในช่วง

กลาง เนื่องจากการ Prisonization จะค่อย ๆ เพิ่มสูงขึ้นตามระยะเวลาของการจำคุก และจะลดลงเมื่อใกล้พ้นโทษเพราะผู้ต้องขังจะหันไปให้ความสนใจกับกลุ่มภายนอกเรือนจำ ซึ่งอาจได้แก่ สมาชิกในครอบครัวเพื่อน ฯลฯ พร้อมกับเตรียมตัวเพื่อที่จะกลับไปเข้าสู่สังคมเดิม ยกตัวอย่างผลการศึกษากับผู้ต้องขังหญิงที่ วิลเลอร์ พบว่า มีผู้ต้องขังจำนวนมากที่เคยมีพฤติกรรมรกร่วมเพศในระหว่างใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ จะกลับไปมีความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศอีกเมื่อได้รับการปลดปล่อย นักวิจัยบางท่านได้ให้ข้อสังเกตว่าการจำคุกระยะสั้นมีแนวโน้มที่จะหยุดชะงักอิทธิพลของวัฒนธรรมเรือนจำลงได้ เนื่องจากผู้ต้องขังจะให้ความสนใจต่อการเตรียมตัวกลับไปเข้าสู่สังคมเดิมของโลกภายนอก ในขณะที่เขาใกล้พ้นโทษ ดังนั้น ระยะเวลาสั้นและแน่นอนของการจำคุก สามารถช่วยลดผลทางลบของการ Prisonization ลงได้ ผู้ต้องขังจะเพิ่มปริมาณของการรับวัฒนธรรมของเรือนจำตามระยะเวลาที่พวกเขาใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ มีข้อสันนิษฐานได้ว่า การจำคุกทำให้ผู้ต้องได้รับการพัฒนาลักษณะผู้ร้าย และมีความเกี่ยวพันกันอย่างมาก ระหว่างระยะเวลาของการถูกคุมขังกับความเป็นอาชญากร

ระบบสังคมของผู้ต้องขัง

ในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารงานเรือนจำ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผู้ต้องขังซึ่งเป็นกลุ่มผู้รับบริการ และเป็นเป้าหมายของการบริหารงานราชทัณฑ์ เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อระบบการดำเนินงาน จากวัตถุประสงค์ของงานเรือนจำที่ไม่เพียงแต่เป็นการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดเพื่อชดใช้ผลของการกระทำ ในขณะเดียวกันสังคมได้รับการป้องกันภัยจากบุคคลเหล่านี้ แต่ยังเป็น การปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้แปรเปลี่ยน อุปนิสัย ทักษะ และค่านิยมผิด ๆ ในการก่ออาชญากรรมและประพฤติชั่วเป็นคนดี สามารถปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมได้ภายหลังพ้นโทษ การกำหนดหรือจัดวางแนวทาง วิธีการและรูปแบบการดำเนินงานเพื่อบรรลุดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดให้สอดคล้องเหมาะสมกับบุคลิกลักษณะและความต้องการของผู้ต้องขัง โดยคำนึงถึงสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไปพร้อมกัน การที่บุคคลจำนวนมากซึ่งมีบุคลิกลักษณะ ความคิด ทักษะ และค่านิยมเฉพาะตัว ถูกนำมาคุมขังอยู่รวมกันภายในสถานที่เดียวกัน บรรยากาศและสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นเวลานาน ย่อมก่อให้เกิดการผสมผสานลักษณะเฉพาะตัว เกิดเป็นระบบสังคมและวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ขึ้นภายในเรือนจำ ซึ่งนักสังคมวิทยาหลายท่านได้ให้ข้อสังเกตว่าผู้ต้องขังทุกคนต่างได้รับอิทธิพลจากสิ่งนี้ แม้ว่าเขาจะยังคงบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวของเขาอยู่ ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสภาพความเป็นไปในระบบสังคมของผู้ต้องขัง ซึ่งประกอบไปด้วยวัฒนธรรมย่อยของผู้ต้องขัง กฎของผู้ต้องขัง แบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ตลอดจนสิ่งปลูกถ่ายอื่น ๆ เช่น ลักษณะการรวมกลุ่มของผู้ต้องขัง ทักษะ ค่านิยม หรือพฤติกรรมของกลุ่ม และแม้แต่วิชาเฉพาะที่ผู้ต้องขังสร้างขึ้น

เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เหล่านี้ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถให้การอบรมแก้ไข พฤติกรรมของผู้ต้องขัง ได้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

มีองค์ประกอบหลายสิ่งหลายอย่าง ที่สามารถสะท้อนภาพพจน์ของวัฒนธรรมย่อย ของผู้ต้องขังได้ชัดเจน ซึ่งผู้ศึกษาไม่ควรมองข้าม ได้แก่ กฎของผู้ต้องขัง (Inmate Code) กลุ่มและ ระบบการรวมกลุ่ม และภาษาแสลงของผู้ต้องขัง แม้ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แยกต่างกันไปตามสถานที่ ตามสภาพภูมิประเทศ ตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่เรือนจำ นั้น ๆ ตั้งอยู่ที่ตาม แต่การศึกษาลักษณะโดยส่วนรวมซึ่งจะนำเสนอต่อไปนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ สามารถนำมาใช้ในการอ้างอิง หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเรือนจำได้ทุกเรือนจำในโลก

กฎของผู้ต้องขัง

กฎของผู้ต้องขังซึ่งเป็นกฎที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของผู้ต้องขังด้วยกันเอง เป็นสิ่งที่ สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมย่อยในเรือนจำได้อย่างเด่นชัดประการหนึ่ง กฎของผู้ต้องขังเหล่านี้เป็น กฎเกณฑ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้ต้องได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อบรรเทาความกดดันจากกฎเกณฑ์อย่างเป็นทางการ ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ โบวเคอร์ ได้ให้ความหมายของกฎของผู้ต้องขังว่าเป็นบรรทัดฐานความ ประพฤติโดยทั่วไปของผู้ต้องขัง ซึ่งใช้บังคับครอบคลุมบทบาทต่าง ๆ ของผู้ต้องขังในเรือนจำ ในขณะที่ ไชวเวอร์ อธิบายว่า กฎของผู้ต้องขังเป็นระบบความเชื่อของผู้ต้อง ซึ่งจะระบุถึงสิ่งที่ผู้ต้องขัง ควรปฏิบัติอย่างไร ในการติดต่อกับสัมพันธ์กับผู้ต้องขังอื่น ๆ และกับเจ้าหน้าที่เรือนจำ เคลมเมอร์ ได้ กล่าวถึง กฎของผู้ต้องขังว่าเป็นสิ่งที่ผู้ต้องขังเรียนรู้โดยปากต่อปาก เพราะกฎเหล่านี้จะไม่มี การประมวลไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นเดียวกับทัศนคติและ ค่านิยม แต่คนที่คุ้นเคยกับเรือนจำจะเรียนรู้กฎของผู้ต้องขังได้ไม่นานนัก เพราะกฎของผู้ต้องขังมิได้ เป็นสิ่งที่มืออยู่ในเรือนจำของสหรัฐเท่านั้น แต่จะปรากฏอยู่ในทุกหนทุกแห่ง แยกต่างกันไปและ ได้เกิดขึ้นคู่กับสังคมของผู้ต้องขังติดต่อกันมาเป็นเวลานาน และเช่นเดียวกับกฎเกณฑ์อื่น ๆ โดยทั่วไปย่อมจะต้องมีผู้ละเมิดกฎของผู้ต้องขังก็มีการละเมิดโดยผู้ต้องขัง เช่นกันแม้จะมีการละเมิดจำนวน มากแต่การละเมิดเป็น ไปแบบซ่อนเร้น

จากการศึกษาของ ไชคีส และเมตซิงเจอร์ พบว่ากฎเกณฑ์ที่ผู้ต้องขังยึดถือในสังคม ของพวกเขา นั้น สามารถจำแนกได้ 5 ประเภทด้วยกันคือ

ก. กฎที่ห้ามผู้ต้องขังเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหรือขัดผลประโยชน์ของผู้ต้องขังอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎของผู้ต้องขังที่ว่า ผู้ต้องขังจะดื้อไม่ทรยศต่อผู้ต้องขังด้วยกันเอง โดยการนำเรื่องราว ของผู้ต้องขังอื่นไปรายงานให้ผู้คุมทราบ ดังจะพบได้จากคำกล่าวที่มักจะได้ยินกันในหมู่อผู้ต้องขัง คือ “อย่าปากมาก” “ออกไปจากหลังของผู้อื่น” หรือ “ข้อสัจย์ต่อผู้ต้องขัง” โดยถือว่าผู้ต้องขังต้อง พร้อมที่จะเผชิญหน้ากับผู้คุมเพื่อช่วยพวกเขาเสีย

ข. กฎที่ห้ามมิให้ผู้ต้องขังทะเลาะหรือมีปากเสียงกับผู้ต้องขังด้วยกันเอง เช่น มีคำกล่าวที่ “อย่าหัวเสียบกับผู้ต้องขังอื่น” หรือ “ใจเย็น ๆ แล้วอยู่อย่างสงบ ๆ”

ค. กฎที่ว่าผู้ต้องขังไม่ควรเอาเปรียบผู้ต้องขังอื่น โดยการใช้กำลังหลอกลวงหรือวิธีอื่นใด ดังคำกล่าวที่ว่า “อย่าคักคองผลประโยชน์จากผู้อื่น” “อย่าขโมยของผู้อื่น” หรือ “อย่าผิดคำพูด” เป็นต้น

ง. กฎที่ข่มขู่ให้ผู้ต้องขังเป็นตัวของตัวเองและไม่อ่อนแอ โดยคลิกเตือนให้ผู้ต้องขังอดทนต่อความกดดัน และบีบคั้นจากสภาพแวดล้อม ผู้ต้องขังจะต้องสามารถที่จะ “ปรับตัวได้” กับสถานการณ์ทุกอย่าง และจะต้องแสดงความกล้าหาญเมื่อถึงเวลาที่จำเป็นจะต้องเผชิญหน้า ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “อย่าตาขาว” และ “จงเข้มแข็งและเป็นคนจริง”

จ. กฎที่ห้ามมิให้ผู้ต้องขังเคารพหรือยอมต่อผู้คุมหรือสังคมภายนอก ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า “ผู้คุมคือตัวร้ายและไว้ใจไม่ได้” เมื่อมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นกับผู้ต้องขัง ผู้คุมจะต้องคิดเสมอ และจะต้องไม่ทำตัวเป็นคน “เย็น” หรือ “ว่าง่าย” ในทัศนะของผู้คุม

จะเห็นได้ว่า กฎเหล่านี้มีลักษณะเป็นการต่อต้านสังคม และเจ้าหน้าที่ของเรือนจำเป็นอย่างมาก จนทำให้ นักทฤษฎีวิทยาเชื่อกันว่า กฎของผู้ต้องขังนี้เองที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับเจ้าหน้าที่ที่เสมือนมีสิ่งขวางกั้น เพราะทำให้ผู้ต้องขังยึดมั่นในกฎของพวกเขา ซึ่งเป็นกฎที่ต่อต้านเจ้าหน้าที่เรือนจำ อันเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขอบรมและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังนี้นักทฤษฎีวิทยาบางคน เช่น โบว์เลอร์ เชื่อว่า กฎของผู้ต้องขังที่มีอยู่ในเรือนจำดังกล่าวได้ลดความสำคัญ และอ่อนแอลงในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมา ขณะนี้กฎของผู้ต้องขังไม่มีอิทธิพลมากเหมือนเช่นเคย ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมในเรือนจำได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้ความเป็นปึกแผ่นของกฎของผู้ต้องขังอ่อนแอลง ผู้ต้องขังมีทัศนคติที่เปลี่ยนไป นอกจากนั้นกฎของผู้ต้องขังก็ไม่ครอบคลุมถึงผู้ต้องขังทั้งเรือนจำอีกด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งกฎของผู้ต้องขังนี้มิใช่เป็นสิ่งที่ผู้ต้องขังทั้งหมดในเรือนจำยึดถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ในเรือนจำจะมีกฎของผู้ต้องขังหลายประเภท ซึ่งมีใช่จะต้องต่อต้านเจ้าหน้าที่เสมอไป เช่น กฎของพวกอาชญากรอาชีพและกฎของพวกที่มีใจอาชญากรจะแตกต่างกันในเรื่องนี้ เออร์วิน ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งสนับสนุนแนวความคิดนี้ได้ยืนยันหลักในแนวความคิดเกี่ยวกับความหลากหลายของวัฒนธรรมเรือนจำ กล่าวได้ว่า ในเรือนจำไม่มีวัฒนธรรมหรือระบบสังคมของผู้ต้องขังที่เป็นวัฒนธรรมเดียว หรือระบบเดียวและไม่มีกฎของผู้ต้องขังที่ครอบคลุมบังคับต่อผู้ต้องขังทั้งหมด เพราะในเรือนจำจะมีความแตกต่างของวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับชาติพันธุ์ ชนชั้น ลักษณะความเป็นอาชญากร และความแตกต่างของประสบการณ์ก่อนที่จะเข้ามาในเรือนจำ ดังที่ เออร์วิน และเครสซี ได้พยายามแยกประเภทผู้ต้องขังออกเป็น 3 ประเภท คือ พวกขโมย พวกนักโทษเล็ดลอด และพวกปฏิบัติดีตามกฎหมาย ซึ่งแต่ละประเภทจะมีกฎเกณฑ์ของพวกตนแตกต่างกันไป ดังนั้น ที่เคยมีความเชื่อกันว่า ผู้ต้องขังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีกฎ

เฉพาะของพวกเขาพร้อมกันนั้น ไม่อาจจะอธิบายปรากฏการณ์ของระบบสังคมของผู้ต้องขังในปัจจุบันได้ เพราะผู้ต้องขังมีอยู่หลายพวก กฎของผู้ต้องขังบางพวกอาจจะต่อต้านเจ้าหน้าที่ แต่บางพวกอาจสนับสนุนในเรื่องนี้ แอควานี ได้จำแนกประเภทของผู้ต้องขังต่อความผูกพันต่อกฎเกณฑ์ ดังนี้คือ

1. พวกที่ซัดมันและเคารพต่อกฎเกณฑ์ของทางเจ้าหน้าที่เรือนจำ และกฎหมาย

บ้านเมือง

2. พวกที่ซัดมันและเคารพต่อกฎของผู้ต้องขังโดยเฉพาะ

3. พวกที่เคารพต่อทั้งกฎของผู้ต้องขังและต่อกฎของเรือนจำ

อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันต่างยอมรับกันว่า กฎของผู้ต้องขังอ่อนแอลงและมีได้มีอิทธิพลดังเช่นแต่ก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มีความแตกต่างของการซัดมันต่อกฎของผู้ต้องขังที่แตกต่างกัน ต่างก็ยอมรับกันว่ากฎของผู้ต้องขังนั้นยังคงมีอยู่ในเรือนจำ

สำหรับในเรือนจำของไทยนั้น ไม่มีกฎของผู้ต้องขังที่เด่นและมีลักษณะที่เป็นที่ล่วงรู้กันทั่วไป หรือใช้บังคับในหมู่ผู้ต้องขังดังเช่นในเรือนจำบางแห่งของสหรัฐ "กฎของผู้ต้องขัง" ในเรือนจำของไทยเป็นลักษณะที่ เออร์วิน ระบุไว้คือ เป็นกฎของผู้ต้องขังในแต่ละกลุ่มและแต่ละพวก เช่น พวกผู้ต้องขังที่เป็นควาปล้น หรือแก๊งอาชญากรอาชีพ ส่วนใหญ่จะมีกฎอยู่ว่าจะจะเป็นพวกเดียวกัน ต้องสักให้เหมือนกันในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้นายนักโทษรายงานว่าผู้ต้องขังที่อยู่ "บ้านเดียวกันต้องจริงใจต่อกัน แบ่งปันกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน โครที่คิด "กฎ" ของบ้านก็จะถูกอับไปหออกไปจากกลุ่ม ในขณะที่ กำจัด ชื่นศิริ กล่าวว่าความสัมพันธ์ของผู้ต้องขังกลุ่มใดจะราบรื่นแค่ไหน ขึ้นอยู่กับการเคารพกฎเกณฑ์แบบไม่เป็นทางการของกลุ่มแค่นั้นเพียงใด กฎของผู้ต้องขังบางอย่างอาจจะต่อต้านเจ้าหน้าที่ แต่บางอย่างก็เป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานเรือนจำ

ภาษาแสดงของผู้ต้องขัง

เป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่ง ที่สะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำได้เป็นอย่างดี ภาษาแสดงของผู้ต้องขัง "เป็นแผนผังของระบบสังคมของผู้ต้องขัง" ไม่ว่าในเรือนจำใดก็ตามผู้ต้องขังจะเรียนรู้ในการทำความเข้าใจ และทำความเข้าใจกับภาษาใหม่ที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน ภาษาแสดงของผู้ต้องขังจะมีความแตกต่างของการใช้คำ และการให้ความหมายของคำตามลักษณะสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของเรือนจำนั้น ๆ จากการค้นคว้าคำราชของต่างประเทศพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการสรุป และรวบรวมภาษาแสดงของผู้ต้องขังไว้จำนวนมากมาย ซึ่งในที่นี้จะไม่นำมาเสนอในรายละเอียด เนื่องจากผู้ศึกษามีความเห็นว่า ภาษาแสดงต่าง ๆ เหล่านี้เป็น การสะท้อนให้เห็นเฉพาะความเป็นไปในสังคมและวัฒนธรรมของเขาเท่านั้น ไม่สามารถนำมาใช้ได้กับสังคมผู้ต้องขังในประเทศไทย และแม้แค่ของประเทศไทยเอง ความแตกต่างกันของเรือนจำแต่ละแห่ง ลักษณะวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของผู้ต้องขังในแต่ละสถานที่ แต่ละภูมิภาคก็มีผลทำให้ภาษา

แสดงในแต่ละเรือนจำ มีความแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น ภาษาแสดงของผู้ต้องขังจึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ถึงสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะของเรือนจำนั้น ๆ เท่านั้น

ภาษาแสดงของผู้ต้องขังจะครอบคลุมถึงกิจกรรมของเรือนจำ เจ้าหน้าที่งานอาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนพฤติกรรม บทบาท หรือฉายาของผู้ต้องขังแต่ละกลุ่มแต่ละคน ภาษาแสดงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้ต้องขังต่อสังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเขา โดยเป็นการสะท้อนความรู้สึกของผู้ต้องขังทั้งในทางบวกและทางลบ ในกรณีที่ผู้ต้องขังมีทัศนคติทางลบ คำแสดงที่ใช้เรียกก็มักจะเป็นในลักษณะล้อเลียนหรือเหยียดหยันประชด แคลงัน และในทางตรงกันข้ามหากผู้ต้องขังมีทัศนคติในทางบวก คำแสดงก็จะมีลักษณะที่เป็นไปในทางที่ชมเชย เช่น การเรียกผู้ต้องขังที่ไว้ใจได้ว่า “คนดี” เป็นต้น

มีข้อถกเถียงถึงสาเหตุของกรณีที่ภาษาแสดงถูกพัฒนาขึ้นมาใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยแนวคิดหนึ่งเชื่อว่า ผู้ต้องขังนำภาษาแสดงมาใช้เพื่อปกปิดความลับในการสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันเอง โดยไม่ให้ผู้คุมรู้ อีกแนวคิดหนึ่งเชื่อว่าผู้ต้องขังใช้ภาษาแสดงเป็นถึงผูกพันที่แสดงถึงความเป็นพวกเดียวกันของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม ไซคีส์ มีข้อโต้แย้งว่า การใช้ภาษาแสดงเพื่อปกปิดความลับนั้น ไม่น่าจะเป็นไปได้ เนื่องจากไม่เพียงแต่ผู้ต้องขังเท่านั้นที่รู้จักใช้และส่งภาษาเฉพาะต่อกัน ผู้คุมหลายคนก็รู้จักคำแสดงเหล่านั้นเป็นอย่างดี ไซคีส์ มองว่าคำแสดงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการที่ผู้ต้องขังเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในเรือนจำ ทำให้พวกเขาพัฒนาภาษาเหล่านั้นขึ้นมา

แบบพฤติกรรมของผู้ต้องขัง

เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากกลุ่มสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมให้มากยิ่งขึ้น การศึกษาแบบแผนพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ต้องขังในระหว่างการใช้ชีวิตอยู่ภายในสังคมเรือนจำ จึงเป็นภาพสะท้อนที่ค่อนข้างชัดเจนและน่าสนใจศึกษา แบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขังเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการปฏิบัติตนในเรือนจำ ปฏิกริยาและการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมในเรือนจำ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันเอง ความสัมพันธ์กับเจ้าพนักงานตลอดจนโลกทัศน์และค่านิยมของผู้ต้องขังแต่ละประเภท

ปฏิกริยาของผู้ต้องขังต่อเรือนจำ

เป็นพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ต้องขังที่เป็นพื้นฐานของการเกิดแบบแผนพฤติกรรมเฉพาะขึ้นหลังจากที่พวกเขาผ่านการจำคุก ไปสักระยะหนึ่ง ปฏิกริยาของผู้ต้องขังคือการต้องตกอยู่ในสภาพที่ซบอับสภาวะ สุขุเสียความเป็นตัวของตัวเอง สุขุเสียสิทธิที่พึงได้รับ และสุขุเสียความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ เมื่อถูกส่งเข้าอยู่ในเรือนจำจะได้รับการแสดงออกที่แตกต่างกัน ผู้ต้องขังบางคนจะแสดงออกโดยการแยกตัว หรือเก็บตัวและอดทนต่อสถานการณ์ที่เลวร้ายนี้อย่างสงบ

ผู้ต้องขังบางคนจะแสดงออกในทางต่อต้านชัดเจน และพยายามต่อสู้กับระบบทุกขณะ ในขณะที่บางคนพยายามเพื่อให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดจากการอาศัยอยู่ในเรือนจำ

จากการวิจัยของ แจค เฮนรี แอบบอท (Jack Henry Abbott) พบว่าผู้ต้องขังจะมีพื้นฐานของปฏิกิริยาที่แสดงออกต่อสภาพแวดล้อมของเรือนจำ อยู่ 5 รูปแบบ คือ

1. ปฏิกิริยาก้าวร้าว (Aggressive Reaction) ผู้ต้องขังประเภทนี้มักเป็นพวกที่รู้สึกว้าวุ่นต่าง ๆ ในเรือนจำไม่ได้ให้อะไรกับเขา แต่มีผลในทางลบกับเขามากกว่า เขารู้สึกว่าเขาถูกรังแก โหดเหี้ยมเลวทราม ไร้มนุษยธรรม หรือบางครั้งถูกกักขัง โดยการใช้อำนาจและความไม่ยุติธรรม ซึ่งพวกเจ้าพนักงานลงโทษพวกเขา ด้วยความรังเกียจในเชื้อชาติ และระดับทางเศรษฐกิจ มากกว่าลักษณะความผิดที่พวกเขาทำ พวกนี้จะทำการต่อต้านโดยส่วนตัว ด้วยการไม่กระทำตามกฎระเบียบ หรือมีเรื่องมีราวกับเจ้าหน้าที่หรือบางครั้งพวกนี้จะรวมตัวกัน และต่อต้านโดยการประท้วง และก่อการจลาจลพวกนี้มักเป็นพวกที่ถูกขังเดี่ยว หรือติดคุกมาเป็นเวลานาน เพราะฉะนั้น พวกนี้จะไม่สนใจขบวนการบำบัดแก้ไขที่เรือนจำจัดให้

2. แสดงหาความพอใจให้กับตัวเอง (Self-Satisfying Reaction) แทนการต่อต้าน ผู้ต้องขังบางคนพยายามทำให้ชีวิตในที่คุมขังเป็นไปอย่างราบรื่นที่สุด เช่น การบำบัดความต้องการทางเพศด้วยการหลอกเด็กเข้าใหม่ หรืออาจขโมยอาหารจากห้องครัว และลักลอบเข้าไปในเรือนนอนเพื่อเป็นอาหารว่าง หรือตีสนิทพวกผู้ต้องขังที่ประจำห้องซักผ้าให้รีดเสื้อผ้าให้ หรือพยายามหาทางลักลอบทำเหล้าเถื่อนในเรือนจำ หรือลักลอบนำยาเสพติดเข้ามาเสพในเรือนจำ ผู้ต้องขังประเภทนี้จะพยายามหาความพอใจให้ตัวเองทุกวิถีทาง แม้บางครั้งก็ยินดีตอบสนองต่อระเบียบของเรือนจำ เพื่อประโยชน์ของตนเอง เช่น การปลดปล่อยก่อนกำหนด หรือโดยการช่วยงานเรือนจำเป็นอย่างลับ ๆ ได้แก่ การยกของหนักหรือร่วมในกลุ่มเล่นกีฬา หากพวกเขาสังเกตเห็นแล้วว่าสิ่งเหล่านั้นจะนำประโยชน์มาให้พวกเขาได้

3. หัวหมอบ (Legalistic Reaction) ผู้ต้องขังจำนวนมากที่อยู่ในเรือนจำจะแสวงหาความรู้ทางกฎหมาย เพื่อประโยชน์ในการติดต่อกับศาล เช่น การเขียนคำร้องต่าง ๆ หรือการขออุทธรณ์ ฎีกา หรือการขออภัยโทษ พวกนี้จะใช้ความรู้ทางกฎหมาย เพื่อปกป้องตนเองระหว่างการถูกจำคุก พวกนี้จะไม่รับหรือต่อต้านการปฏิบัติจากเรือนจำพอ ๆ กับพวกก้าวร้าว แต่จะใช้วิธีร้องทุกข์เป็นการโต้ตอบความไม่ยุติธรรมในเรือนจำ ปัจจุบันผู้ต้องขังประเภทนี้มีจำนวนมากขึ้น โดยมีปัจจัยสนับสนุน 3 ประการ คือ

- 3.1 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่เห็นว่าการแสดงออก ซึ่งความไม่พอใจแบบก้าวร้าว ไม่ใช่ประโยชน์อะไร
- 3.2 ผู้ต้องขังทั่วไปได้รับผลสำเร็จจากศาล โดยความช่วยเหลือทางกฎหมายจากพวกนี้ เช่น การเขียนคำร้อง จึงทำให้หลายคนพยายามศึกษาเพื่อสามารถดำเนินการได้เอง
- 3.3 ความเป็นผู้รู้กฎหมายทำให้ผู้ต้องขังรู้สึก ว่า สถานะของพวกเขามั่นคงขึ้น และช่วยให้เขาได้คลายความฉุนเฉียวจากความไม่มีอำนาจ อารมณ์โกรธ หรือ บันดาลโทสะ ที่มักพบเห็นทั่วไปในเรือนจำ บางครั้งพวกนี้ยอมรับงานที่ทางเรือนจำจัดให้ เพราะเห็นว่าการยอมรับจะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางของตนเอง และทำให้เวลาของพวกเขาผ่านไปอย่างสะดวกและรวดเร็ว

4. แยกตัวเอง (Withdrawal Reaction) ผู้ต้องขังบางคนรู้สึกว่าสภาพในเรือนจำสร้างความเจ็บปวดทรมาน ดังนั้น จึงพยายามดึงตัวเองออกห่าง พฤติกรรมแบบนี้มักพบมากในพวกคิดยาเสพติด ซึ่งจำเป็นต้องใช้มาตรการควบคุมป้องกันไม่ให้เกิดภาวะทางจิต ซึ่งอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตาย การถกถอบใช้ยาเสพติดในเรือนจำเป็นเรื่องธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นได้ ผู้ต้องขังบางคนใช้ยาเสพติดเพื่อหลุดพ้นจากสภาพเป็นจริงในเรือนจำ แต่ผู้ต้องขังบางคนได้รับยาเนื่องมาจากเป็นวิธีการหนึ่งในการบำบัดผู้คิดยาเสพติด การบำบัดรักษาโดยการให้ยาเป็นวิธีการที่ผู้ต้องขังจำนวนมากในเรือนจำขนาดมันคงสูงสุดเลือกใช้ เนื่องจากพวกเขาจะถูกแยกขังจากคนอื่น ซึ่งทำให้เขาสามารถหลบเลี่ยงภาวะไม่ปลอดภัยจากเพื่อนผู้ต้องขัง และจากสภาพชีวิตจำขังในเรือนจำได้ระยะหนึ่ง พฤติกรรมรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ การเก็บกดและมีอาการเหม่อลอย พวกนี้จะตกอยู่ในโลกของตัวเอง และมักพบว่าผู้ต้องขังพวกนี้มักนิยมฆ่าตัวตาย ผู้ต้องขังประเภทนี้มักไม่สนใจกิจกรรมที่ทางเรือนจำจัดให้ บ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่จำเป็นต้องเข้าช่วยเหลือเพื่อบำบัดรักษา และพูดชักจูงชี้แนะวิธีการอื่น ๆ เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับชีวิตในเรือนจำได้

5. ปฏิกริยาชอบรับ (Positive Reaction) ผู้ต้องขังบางคนใช้สภาพในเรือนจำเพื่อพัฒนาตนเองและทักษะของคน เพื่อให้มีความรู้ติดตัวและมีโอกาสที่ดีที่จะนำไปประกอบอาชีพในสังคมเมื่อเขาถูกปล่อยตัว ผู้ต้องขังพวกนี้มักได้รับการปฏิบัติแบบใช้ชุมชนมากกว่าการใช้สถานคุมขัง พวกนี้จะยอมรับกระบวนการบำบัดแก้ไขของเรือนจำมากที่สุด

สำหรับประเทศไทย การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ยังมีความจำกัดอยู่มาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและยุ่งยาก ประกอบกับกฎระเบียบของเรือนจำไม่เอื้ออำนวยและเป็นอุปสรรคที่สำคัญ จึงทำให้ผลการศึกษาในเรื่องดังกล่าวมีจำนวนไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของ นัทธี จิตสว่าง นักวิชาการอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ผู้ซึ่งคลุกคลีและมีประสบการณ์ใน

การทำงานเกี่ยวข้องกับเรือนจำและทัณฑสถานมาเป็นเวลานาน ได้สรุปและแบ่งประเภทของผู้ต้องขังตามแบบพฤติกรรมที่ปรากฏเห็นได้ทั่วไปในเรือนจำของไทย ออกเป็น 11 ประเภทดังนี้

1. พวกเก่าคุก คือ พวกที่อยู่คุกมานานจนเสมือนว่า คุกคือบ้านของตนเอง พวกเก่าคุกส่วนใหญ่จะมาจากพวกผู้ต้องขังในคดีเกี่ยวกับการลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ฉ้อโกง ชักชอกและยาเสพติด พวกเก่าคุกมีความชินชาต่อการถูกจองจำในเรือนจำเพราะจะวนเวียนเข้าออกในเรือนจำอยู่เสมอ ดังนั้น จึงไม่ค่อยเครียดกับความผิดที่ตนกระทำในเรือนจำ เพราะพวกนี้ชินชาต่อการถูกลงโทษแล้วเช่นกัน เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จะไม่ชอบพวกนี้เพราะถือว่าเป็นพวกคือค่าน บางครั้งแกล้งโง่ บางครั้งแกล้งป่วยเพื่อไม่ต้องทำงานเพราะไม่ชอบทำงานแต่ชอบก่อการวิวาท จับกลุ่มนิทาเจ้าหน้าที่และแสวงหาพรรคพวกที่มีคสึคล้ายกัน หรือเป็นพวกเก่าคุกเหมือนกัน รวมตัวกันทำผิดระเบียบของเรือนจำ หรือชอบแสดงพฤติกรรมที่ผู้ต้องขังอื่น ๆ ไม่กล้าทำเพื่อแสดงว่าคนนั้น “เก่า” บางคนชอบดมทินเนอร์ บางคน “เลี้ยงน้อง” บางคนก็รับจ้างเป็น “จามูไร” บางคนชอบแสดงตนเป็นอันธพาลหรือนักเลงรังแกผู้ต้องขังอื่น ๆ บางคนฉ้อฉลค่านการดื่มค่านกระล่อน และบางคนก็ชอบแสดงความเก่งให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ คุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ พวกเก่าคุกจะพ้นโทษออกจากเรือนจำไปได้ไม่นานแล้วก็จะกลับเข้ามาอีกเพราะพวกเขา “โตในคุก” และ “คุกคือบ้านของเขา”

2. พวกขาใหญ่ ขาใหญ่ หมายถึง พวกผู้ต้องขังที่กล่าวกันว่า มีเส้นใหญ่ หรือความสนิทชิดชอบกับเจ้าหน้าที่ หรือได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่ชั้นสูง หรือมีคนฝากมา ขาใหญ่มีหลายพวก พวกแรกเป็นพวกเด็กฝาก คือ ได้รับการฝากฝังจากผู้ใหญ่หรือนักการเมือง ให้ได้รับความสะดวกในเรือนจำ หรือเป็นพวกที่เคยรู้จักกับเจ้าพนักงานมาก่อน พวกที่สองเป็นพวกมีเงิน เช่น พวกคสิเช็ค คสิแชร พวกนี้จะฝากตัวเองกับเจ้าหน้าที่โดยทำความรู้จักคุ้นเคยและให้ความสะดวกกับเจ้าหน้าที่ โดยแลกเปลี่ยนกับความสะดวกของคนในเรือนจำ พวกสุดท้ายคือ พวกผู้ต้องขังที่เจ้าหน้าที่คัดเลือกไว้เป็นคนของคนเพื่อใช้งาน เช่น ให้เป็นผู้ช่วยเหลือหรือเป็นสาย หรือทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ แทนเจ้าหน้าที่ พวกสุดท้ายนี้ปกติจะเป็นผู้ที่ฉลาดและรู้จักประจบเจ้าหน้าที่ โดยชอบแสดงผลงานของคนให้เห็นเพื่อผลประโยชน์ของคนในการได้อยู่สบาย

พวกขาใหญ่ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกผู้ต้องขังที่มีพื้นฐานการศึกษาดี เคยผ่านงานเป็นพนักงานของบริษัทเอกชนหรือไม่ก็เคยรับราชการมาก่อน หรืออาจจะเป็นนักธุรกิจ พวกขาใหญ่มักจะถือว่าคนดีคุกเพราะพลาดลั้งไป หรือถูกกลั่นแกล้ง คนนั้นไม่ใช่ผู้ร้ายการมาอยู่ในคุกจึงเป็นการอยู่ชั่วคราว และโดยเหตุที่ตนรู้จักกับคนใหญ่คนโต ดังนั้น ตนได้รับการคุ้มครอง เจ้าหน้าที่เองก็ควรให้ความสะดวกต่อพวกเขาบ้าง เพราะผู้ต้องขังที่มาติดคุกมีพื้นเพที่แตกต่างกัน เรือนจำควรใช้คนที่เหมาะสมกับงาน พื้นเพ และสติปัญญาของผู้ต้องขัง โดยทั่วไปพวกขาใหญ่ไม่กลัวคุก เพราะถือว่าตนสามารถอยู่ได้ไม่ลำบากนัก อย่างไรก็ตาม พวกขาใหญ่ก็ทำทุกวิถีทางที่ไม่ทำให้ตนเองติดคุกเช่นกัน

โดยปกติพวกเขาใหญ่จะเป็นพวกที่ชอบคุยว่า คนได้รับความสะดวกหลายประการ ซึ่งเรียกว่าเป็นการผ่อนปรนมากกว่าผู้ต้องขังอื่น เช่น กินอาหารที่หลัง หรือขึ้นเรือนนอนที่หลัง อาจถูกตัดเป็นขอลดโดยไม่ต้องทำงาน หรือลดเลขที่จะปฏิบัติตามกฎของเรือนจำอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องที่ไม่ร้ายแรงนัก พวกนี้เป็นพวกที่คิดว่าคนมีเส้นใหญ่ จึงมักจะไมเกรงกลัวเจ้าหน้าที่ และทำความหนักใจให้เจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อย ทำให้เจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยมักไม่ชอบพวกเขาใหญ่ เพราะเห็นว่าพวกเขาใหญ่ประจบแก้ง หลีกเลียงงาน ชอบสบาย ชอบสร้างอิทธิพลเหนือผู้ต้องขังอื่น ๆ โดยอ้างเจ้าพนักงาน คีสนิทเจ้าหน้าที่ในระยะแรกแล้วใช้เป็นเครื่องมือระยะหลัง พวกผู้ต้องขังเองส่วนใหญ่ก็ไม่ชอบพวกเขาใหญ่ เพราะชอบแบ่ง ช่มชู้ตน อย่างไรก็ตามพวกเขาใหญ่แม้จะดูเหมือนมีอิทธิพล แต่ไม่ชอบใช้อิทธิพลไปในทางแสวงหากิจกรรมที่ผิดกฎหมายในเรือนจำเหมือน “พวกอิทธิพล” พวกเขาใหญ่เพียงแต่ต้องการความสบายส่วนตัวเท่านั้น โดยปกติในเรือนจำหนึ่ง ๆ จะมีพวกเขาใหญ่ไม่มาก แต่ก็เป็นที่จุดเด่นซึ่งผู้ต้องขังทั้งหมดจะทราบกันดีว่าใครอยู่ในจำพวกนี้บ้าง พวกเขาใหญ่จะอยู่ในเรือนจำแบบฆ่าเวลาให้หมดไปวัน ๆ จนกว่าจะถึงวันออก

3. พวกเขาปัญญา พวกนี้เป็นพวกผู้ต้องขังที่โง่เขลาเบาปัญญา ซึ่งจะรู้ได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกและเป็นที่ยอมรับกันในเรือนจำ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกยากจนและไม่ได้รับการศึกษามาก่อนอ่าน ไม่ออกเขียนไม่ได้ หรือมีการศึกษาน้อย ปัญญาทึบ ส่วนใหญ่เข้ามาในคดีโทษไม่สูง มักจะถูกผู้ต้องขังอื่น ๆ หลอกเอาหรือตกเป็นเครื่องมือของผู้ต้องขังอื่น ๆ เสมอ ๆ โดยเฉพาะพวกหัวหมอ อิทธิพล และพวกเขาใหญ่ เพราะพวกนี้ใช้ง่ายทำทุกอย่างโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อย่างไรก็ตามในการทำงานให้กับทางเรือนจำ พวกนี้ขยันมาก แม้ส่วนใหญ่จะเป็นงานใช้แรงงานมากกว่าใช้ฝีมือ จนเป็นที่พอใจของเจ้าหน้าที่ โดยปกติเจ้าหน้าที่จะให้ความสงสารพวกนี้ เพราะไม่มีปัญหาในการปกครอง และมักจะถูกผู้ต้องขังอื่นหลอก เพราะพวกเขาไม่มีความคิดของตนเอง ชอบมีนายหรือลูกพี่ อย่างไรก็ตามพวกนี้คลั่งไปอยู่ในอิทธิพลของผู้ต้องขังอื่น ๆ ก็จะเป็นภัยต่อเรือนจำเช่นกัน พวกเขาปัญญาจะอยู่ในเรือนจำแบบเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการฝึกวิชาชีพ และการศึกษาผู้ใหญ่ของเรือนจำ แต่บางส่วนก็อยู่แบบฆ่าเวลา

พวกเขาปัญญาไม่มีปัญหาในการใช้ชีวิตในเรือนจำเท่าใด เพราะสามารถปรับตัวได้ คิดว่าอยู่ในเรือนจำก็มีข้าวกินมีที่นอน เจ็บป่วยก็มีคนรักษาไม่มีความเดือดร้อน การที่ต้องมาติดคุกก็นึกเสียดายเนื่องจากกรรมเก่า แม้หลายคนจะถูกเพื่อนหลอกให้ทำผิดก็ตาม

พวกเขาปัญญาจะยอมทำงานรับใช้เจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังที่เป็นลูกพี่ แต่การรับใช้ของพวกเขาปัญญาจะต่างไปจากพวกแท็กซี่ ที่รับใช้แบบมีค่าตอบแทน การรับใช้ของพวกเขาปัญญาเป็นเพราะถูกหลอก หรือทำเพราะความแค้นใจ โดยไม่ได้ค่าตอบแทน

4. พวกเพื่อน พวกเพื่อน หมายถึง ผู้ต้องขังที่มีจิตใจไม่สมประกอบ เช่น เป็นพวกโรคจิตหรือโรคประสาท โดยมักจะแสดงพฤติกรรมที่เพี้ยน ๆ ออกมาให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ และเจ้าหน้าที่เห็นอยู่เสมอ แม้ในแต่ละเรือนจำจะมีพวกเพื่อนอยู่ไม่มาก แต่พวกเพื่อนก็จะมืออยู่แทบทุกเรือนจำ และในบรรดาผู้ต้องขังด้วยกันเองหรือเจ้าหน้าที่ก็จะทราบดีว่าผู้ต้องขังคนใดจ้องอยู่ในประเภทนี้ โดยปกติผู้ต้องขังส่วนใหญ่จะไม่ยุ่งหรือคบหาสมาคมกับพวกเพื่อน นอกเสียจากจะมีบางคนที่ชอบแหย่หรือดื้อเถียน เพื่อความคลกขบขัน เจ้าหน้าที่เองก็ต้องยุ่งยากกับพวกเพื่อนพอสมควร โดยเฉพาะที่มีอาการหนักก็จะเป็นภาระมากขึ้น บางครั้งถึงกับจำต้องแยกขังเดี่ยว หรือดำเนินการให้ได้รับการรักษาตามขั้นตอนต่อไป

พวกเพื่อนนี้อาจจะเพื่อนมาก่อนเข้าเรือนจำ หรืออาจจะเพื่อนภายหลังจากที่เข้าเรือนจำมาแล้ว แต่ไม่ว่าในกรณีใดพวกเพื่อนจะไม่มีวันที่จะออกจากเรือนจำไปโดยหายขาดจากอาการเพื่อนของพวกเขาได้

5. พวกหัวหมอ ผู้ต้องขังพวกนี้เป็นพวกที่มีการศึกษาคดี หรืออาจเคยรับราชการมาก่อน หรือไม่ก็เป็นพวกที่เคยติดคุกมาหลายครั้งจนรู้เรื่องเรือนจำดี และเป็นผู้ที่มีความรู้หรือพอจะมีความรู้ในเรื่องกฎหมาย มีทักษะในการพูดการเขียน มักจะเป็นพวกที่คอยให้คำปรึกษาแนะนำผู้ต้องขังอื่น ๆ โดยทำตัวเป็นทนายความประจำเรือนจำ มีอาชีพที่สำคัญในเรือนจำก็คือ การรับจ้างเขียนคำอุทธรณ์ ฎีกาเกี่ยวกับคดี และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับคดีและคู่ต่าง ๆ

พวกหัวหมอมักมีทัศนะว่า ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในฐานะของความเป็นมนุษย์เช่นกัน แม้ว่าจะเสียดสิทธิตามเสรีภาพไป ดังนั้น บ่อยครั้งที่การแนะนำของพวกหัวหมอได้ขยายขอบเขตไปมากกว่าการแนะนำโดยทั่วไป และถูกมองโดยเจ้าหน้าที่ว่าเป็นการขูขงส่งเสริมให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ ร้องเรียนเกี่ยวกับสวัสดิการของเรือนจำ เช่น ในเรื่องอาหารการกิน หรือที่อยู่อาศัยหรือร้องเรียนเกี่ยวกับระเบียบของเรือนจำต่าง ๆ ดังนั้น พวกหัวหมอมักเป็นพวกที่เจ้าหน้าที่เรือนจำไม่ชอบหน้า เพราะถือว่าเป็นตัวก่อความยุ่งยากให้กับเรือนจำ หัวหมอมักเป็นพวกที่อยู่ตรงข้ามกับเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ ทั้งเจ้าหน้าที่ระดับสูงและระดับผู้น้อย อย่างไรก็ตามพวกหัวหมอมักจะไม่แสดงตัวอย่างเปิดเผยในการต่อต้านเรือนจำ แต่ใช้วิธีการแนะนำสั่งสอนผู้ต้องขังอื่น ๆ หรือยุยงพวกแก่คูกให้ร่วมกันต่อต้านหรือประท้วงระเบียบต่าง ๆ

6. พวกอิทธิพล ผู้ต้องขังพวกนี้เคยเป็นพวกผู้มีอิทธิพลมาก่อน และมาดองคดีภายหลังส่วนมากจะเป็นคดีเกี่ยวกับการค้าของเถื่อน คดีจัดหาหญิง และคดีห่วยเถื่อน เป็นต้น พวกนี้มักชอบทำตัวเป็นผู้มีอำนาจ คอยสะสมพรรคพวก และลูกน้องในเรือนจำ โดยทั่วไปพวกนี้จะมีเงินที่ใช้หว่อกับลูกน้อง และมีความเป็นนักเลงอยู่ในตัว แต่ภายนอกมักจะแสดงจนว่าเป็นผู้ประพฤติคนเรียบร้อย ไม่มีปัญหาหากับใคร แต่ความจริงมีกั้ห้เหลื่อมมาก และชอบอยู่เบื้องหลังการกระทำผิดในเรือนจำต่าง ๆ โดยมีลูกน้องเป็นคนปฏิบัติการ เช่น ตั้งพรรคพวกขายของราคาแพงในร้านค้าสงเคราะห์ของ

เรือนจำ เพื่อขายให้กับผู้ต้องขังหน้าใหม่ ซึ่งไม่รู้ราคาแท้จริง นอกจากนี้พวกนี้สามารถมีเงินได้จากการลักลอบค้าของสิ่งผิดกฎหมายในเรือนจำ เช่น การค้ายาเสพติด หรือการเป็นเจ้ามือบ่อนพนัน อย่างไรก็ตามแม้เรือนจำจะพยายามปราบปรามกิจกรรมเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา พวกนี้มักหลุดรอดการจับกุมของเจ้าหน้าที่ เพราะส่วนใหญ่จะใช้ลูกน้องดำเนินการ ส่วนตนเองอยู่เบื้องหลังการอยู่ในเรือนจำของพวกอิทธิพลเป็นการอยู่แบบจำเวลา เพื่อรอวันออกไปประพฤติปฏิบัติเช่นเดิมกับที่อยู่นอกเรือนจำ

แม้พวกอิทธิพลจะมีพวกมากในขณะที่อยู่ภายนอก และส่วนใหญ่จะได้รับการฝากมา แต่พวกอิทธิพลก็ไม่ใช่พวกขาใหญ่ เพราะพวกอิทธิพลไม่เข้ามาอยู่ข้างเดียวกับเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้พวกขาใหญ่ก็จะไม่ทำสิ่งที่ผิดกฎระเบียบของเรือนจำ ยกเว้นเรื่องที่ทำให้เกิดความสะอึกสะอื้นต่อคนเท่านั้น แต่พวกอิทธิพลมักใช้ลูกน้องทำกิจการตลาดมืด หรืออยู่เบื้องหลังการกระทำผิดต่าง ๆ ลูกน้องของพวกอิทธิพลมีหลายพวกที่เงินซื้อได้ตั้งแต่พวกขี้ยา พวกเก่าๆ พวกเบาปัญญา พวกแท็กซี่ และบางครั้งก็พยายามที่จะครอบงำเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยให้หลงผิด

เจ้าพนักงานโดยทั่วไปไม่ชอบพวกอิทธิพล เพราะก่อให้เกิดปัญหาในการปกครองของเรือนจำ จำขังชอบดูถูกเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยและเอาอำนาจเงิน และผู้ต้องขังอื่น ๆ ที่เป็นพวกมาเป็นเครื่องต่อรองกับเจ้าพนักงาน โดยเฉพาะในเรือนจำเล็ก ๆ หรือในต่างจังหวัดที่พวกอิทธิพลมีอิทธิพลอยู่

7. พวกแท็กซี่ พวกแท็กซี่จะเป็นพวกผู้ต้องขังที่ถูกญาติตัดขาด ทำให้ขาดแคลนเงินทองใช้สอยในเรือนจำ พวกนี้จึงพยายามเอาตัวรอด โดยหันไปใช้ชีวิตแท็กซี่ โดยการรับจ้างพวกผู้ต้องขังที่มีเงิน แท็กซี่จะขอมว่าทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการไปซื้อของ ซักผ้า นวด ยกมด ทำงานให้ไต่ยอดคู่มือ หรือเป็นม้าเร็ว ในกรณีที่มีของต้องห้ามเข้ามาในเรือนจำจะนำข่าวไปบอกคนอื่น ๆ เรียกว่า “ขามูโร” แท็กซี่จะอยู่อย่างเป็นอิสระกระจัดกระจายกัน ไม่รวมกลุ่มและไม่ขึ้นต่อใคร แต่จะทำงานให้กับคนที่มั่งเงินจ้าง แท็กซี่จึงใช้ชีวิตในเรือนจำโดยการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เช่นกัน แต่ไม่ใช่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากทางฝ่ายเรือนจำ กลับเป็นเก็บเกี่ยวจากผู้ต้องขังด้วยกันเอง แท็กซี่บางคนอยู่เรือนจำเหมือนอยู่บ้านเพราะเข้ามาหลายครั้ง และบางคนก็ฆ่าเวลาด้วยการเล่นการพนัน ซึ่งได้มากจากการรับจ้างของตน

พื้นเพของพวกแท็กซี่ เป็นพวกที่ฐานะยากจนไม่เคยมีอิทธิพลภายนอกเรือนจำมาก่อน ส่วนใหญ่มักจะติดคดียาเสพติด และคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน โดยเฉพาะลักทรัพย์ พวกแท็กซี่จะเป็นพวกหัวอ่อนที่พร้อมไปรับใช้ทั้งเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังอื่น เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ในทัศนะของเจ้าหน้าที่พวกนี้เป็นพวกที่ปกครองง่าย และซื้อด้วยดีต่อผู้มีพระคุณ คั้นรานเพื่อเอาตัวรอดในเรือนจำ โดยการรับใช้ผู้อื่น ผู้ต้องขังอื่น ๆ ก็ชอบพวกแท็กซี่เพราะไม่เป็นพิษเป็นภัย และยังทำคนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนผู้ต้องขัง

8. พวกขี้ยา เป็นพวกผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด ซึ่งอาจจะเป็นพวกที่เข้ามาในเรือนจำในคดียาเสพติด หรือในคดีอื่น ๆ เช่น ลักทรัพย์ก็ได้ พวกขี้ยาจะเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่ชอบรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม มักจะมีจุดนัดพบในเรือนจำที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน ความเป็นอยู่ของพวกนี้สกปรก ไม่มีระเบียบ พื้นเพเป็นเด็กจากสลัม และครอบครัวแตกแยกเป็นส่วนใหญ่ แต่บางส่วนก็มาจากครอบครัวฐานะดี พวกนี้วนเวียนอยู่ในเรือนจำหลายครั้ง แต่ครั้งที่กลับเข้ามามักอ้างว่า “เสียเพื่อนไม่ได้” ในขณะที่อยู่ในเรือนจำจะหลบซ่อนไม่กล้าดูหน้าเจ้าหน้าที่ เพราะมักจะก่อเรื่องวุ่นวาย เช่น ลักขโมยของผู้ต้องขังอื่นอยู่เสมอ หรือไม่ก็จะหาทางเสพยาอยู่ตลอดเวลา โดยขี้ยาจะพยายามหาเสพติดจากนอกเรือนจำเข้ามาด้วยวิธีการต่าง ๆ หรือไม่ก็คอยรับซื้อจากกลุ่มของพวกอิทธิพล หากไม่สามารถหาเสพติดจากภายนอกได้ เนื่องจากเรือนจำปราบปรามอย่างหนัก ก็จะหาหินเนอร์ในโรงงานแทน หรือถ้าไม่ได้จริง ๆ ก็ใช้ยาหมึก

สำหรับพวกขี้ยาแล้ว เรือนจำคือบ้านของเขา การอยู่ในเรือนจำจึงเหมือนเป็นการอยู่บ้าน แต่เป็นการอยู่อย่างไร้จุดหมายไปวัน ๆ เท่านั้นเอง แต่เป็นสิ่งที่พวกเขาพอใจเพราะพวกเขาไร้ญาติขาดมิตรอยู่แล้ว การกลับไปอยู่บ้านมีแต่จะพบกับความเอือมระอาของญาติพี่น้อง สู้อยู่กับเพื่อนในเรือนจำไม่ได้ และยังไม่ต้องทำมาหากินเพราะมีข้าวกินฟรีอีกด้วย นอกจากนี้การมาอยู่ในเรือนจำก็เป็นการดีที่เข้ามา “บำรุงร่างกาย” หรือ “พักฟื้น” ชั่วคราวเพื่อกลับออกไปเสพอีก พวกขี้ยาไม่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเรือนจำและเจ้าหน้าที่ ชอบสร้างวิมานในอากาศ พวกขี้ยาจะพยายามหาโอกาสติดสนิทกับเจ้าหน้าที่หรือเข้ามารับใช้เจ้าหน้าที่เพื่อให้เจ้าหน้าที่ไว้ใจ แต่พอเคลอกก็จะดักลอบเสพ บางครั้งติดสนิทเจ้าหน้าที่เพื่อใช้ให้เจ้าหน้าที่เป็นเครื่องมือ พวกขี้ยาบางพวกชอบใช้ชีวิตแบบแท็กซี คือ รับจ้างทั่ว ๆ ไป ในเรือนจำเช่น บิบบวด ชงน้ำชา กาแฟ หรือซักเครื่องเท้า

ในทัศนคติของเจ้าหน้าที่เรือนจำแล้ว พวกขี้ยาไม่เป็นที่พอใจเท่าใดนักเพราะพวกนี้ชอบก่อเรื่องผิดระเบียบเรือนจำอยู่เสมอ และยังเกียจคร้านไม่ชอบทำงานของเรือนจำ ชอบหนีงานโดยอ้างป่วยอยู่บ่อยครั้ง ในขณะที่พวกผู้ต้องขังโดยทั่วไปก็ไม่ชอบพวกนี้เช่นกัน เพราะชอบไปลักขโมยของอยู่เป็นประจำ

9. พวกพ่อค้า คำว่า พ่อค้าเป็นคำแสดงของคนคุก หมายถึง ผู้ต้องขังที่ชอบค้าขายในเรือนจำ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีฐานะดี ส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะพ่อค้าเร่มากกว่า พวกนี้จะไม่สนใจอะไรรอกจากการค้าขายในเรือนจำ การติดคุกของพวกเขาก็คือการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ที่สุดด้วยการหากำไร พวกพ่อค้าอาจเป็นพวกอิสระหรือเป็นพวกลูกน้องของข่าใหญ่ พื้นเพส่วนใหญ่จะเป็นพวกที่เคยค้าขายมาก่อน พ่อค้าจะรู้จักผู้ต้องขังในเรือนจำมากมาย เพราะพยายามสร้างมนุษยสัมพันธ์ วิธีการของพ่อค้าก็คือพยายามหาเงินทุนสำรองมารับซื้อของจากร้านค้าสงเคราะห์ หรือรับของฝากจากญาติแล้วขายต่อให้ผู้ต้องขังในราคามือหนึ่งหรือเงินซื้อแค่ราคาสูงกว่าปกติ ในวันหนึ่ง ๆ พ่อค้าจะตระเวนขายขนม บุหรี่ ทัมโง หรือของใช้อื่น ๆ ให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ แต่ที่ทำกำไรมากที่สุดคือพวก

ขนมและของกินที่คุ้นเอาไว้ขายในห้องนอน ซึ่งราคาขึ้นเท่าตัว นอกจากนี้ยังมีบริการรับซื้อเงินปันผลของผู้ต้องขังอีกด้วย (เช่นเดียวกับ การซื้อเงินเดือน)

พ่อค้าไม่เป็นที่ขอร้องการปกครองของเรือนจำเท่าใดนัก เพราะพวกนี้จะไม่ยุ่งกับการค้ายาเสพติดหรือของผิดกฎหมายของเรือนจำ เพราะถ้าพึ่งรายได้จากการค้าขายก็เพียงพอลูกอยู่แล้ว และไม่เป็นที่สาวยตาของเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตามบ่อยครั้งพวกพ่อค้าก็ทำให้เกิดเรื่องขึ้นจนได้ เมื่อเกิดทะเลาะกับลูกค้า แต่สำหรับผู้ต้องขังโดยทั่วไปแล้ว พ่อค้าก็คือ นายทุนหน้าเลือดที่ชอบเอาเปรียบกินกำไร ดังนั้น พวกพ่อค้าจึงไม่เป็นที่ชื่นชอบของพวกผู้ต้องขังทั่ว ๆ ไป ยกเว้นลูกพี่ของพวกพ่อค้าโดยเฉพาะพวกเขาใหญ่

10. พวกน้อง คือ ผู้ต้องขังที่เป็นกะเทย โดยเฉพาะเป็นชายแต่ทำตัวเป็นผู้หญิง และมีเพศสัมพันธ์กับชายด้วยกัน ในเรือนจำมีกะเทยอยู่ 2 ประเภท คือ พวกที่เป็นกะเทยอยู่ก่อนแล้ว กับพวกเด็กหนุ่มหน้าตาดีที่มาพบกับพฤติกรรมรักร่วมเพศในเรือนจำ แต่ไม่ว่าจะเป็นประเภทใด พวกนี้จะถูกเรียกว่า “น้อง” พวกนี้จะได้รับการเอาอกเอาใจและได้รับผลกำไรจากผู้ต้องขังอื่นที่มีรสนิยมทางค่านี้นี้ ในบางครั้งอาจมีเรื่องทะเลาะแย่งชิงกัน คนที่ชนะก็จะเข้าครอบครอง และทำการ “เลี้ยงน้อง” ค่อยไป จนผู้ต้องขังอื่นเรียกว่า “คิดเหลือง” พวกที่เลี้ยงน้องอาจมาได้จากผู้ต้องขังแทบทุกประเภท เช่น ขาใหญ่ อธิพิล เก้ากุก พ่อค้า หรือขี้นา แต่พวกที่เป็นกะเทยจะมีแบบพฤติกรรมพิเศษแยกมาจากพวกอื่น ๆ ที่สามารถพิจารณาแยกแยะได้อย่างไม่ยากนัก โดยอาศัยกิริยาท่าทางพวกน้องอาจจะต้องคลั่งทั้งในคดียาเสพติด คดีลักทรัพย์ และคดีทำร้ายร่างกาย อันเนื่องมาจากเหตุชู้สาว

พวกน้องไม่ประสบความสำเร็จกับความลำบากมากมายนัก เมื่อมาอยู่ในเรือนจำเพราะหัวอ่อนเข้ากับเจ้าหน้าที่ได้ และปรับตัวเข้ากับชีวิตในเรือนจำได้ การเข้ามาอยู่ในเรือนจำพวกน้องถือว่าเป็นการดีที่ได้มารู้จักเพื่อนใหม่ หรือหาคู่รักใหม่ได้ อย่างไรก็ตามพวกน้องจะรู้สึกอึดอัดเมื่อถูกทางเรือนจำพยายามแยกไปจากคู่ของตน พวกน้องบางคนอาจหารายได้จากการมีพฤติกรรมเช่นนี้ บางคนมีความเป็นอยู่ที่ดี เพราะมีแต่คนเอาใจ ได้รับของกินของใช้มากมายและยังมีคนเอาใจ ดังนั้น ผู้ต้องขังคนใดที่คิดจะเลี้ยงน้องจึงต้องทำงานหนัก เพื่อจะค้ำจุนหาเงินมาเลี้ยงน้องด้วย

ในทัศนะของเจ้าหน้าที่พวกนี้ไม่เป็นที่ขอร้องเจ้าหน้าที่และเรือนจำ ยกเว้นจะเป็นต้นเหตุให้มีการทะเลาะกัน พวกนี้จึงรักภักดีต่อเจ้าหน้าที่และไว้ใจได้ ถ้าจะมีข้อเสียก็คืองไม่ขยันทำงานไม่เอาการเอางาน ไม่ชอบทำงานหนัก ชอบลอบไปลอบมานั่นเอง

11. พวกเสือเดี่ยว มีอยู่ 2 ประเภท พวกแรกเป็นผู้ต้องขังที่มีโทษสูงหรือคดีที่ร้ายแรง เช่น คดีปล้นฆ่า หรือเป็นพวกที่ก่อคดีร้ายแรงของท้องถิ่น พวกนี้จะวางตัวเฉียบ ๆ ไม่ยุ่งกับใคร เสือเดี่ยวพวกนี้จะเก็บความรู้สึกได้ดีและไม่แสดงออกเป็นที่ขานกรงของผู้ต้องขังอื่น ไม่มีผู้ต้องขังอื่น ๆ เข้าไปยุ่งด้วย เจ้าพนักงานเองก็พยายามจับดูแลพวกนี้อยู่ห่าง ๆ เพราะรู้ว่าพวกนี้สามารถหนีได้ตลอด 24 ชั่วโมง การอยู่ในเรือนจำของพวกเสือเดี่ยวเป็นการอยู่เพื่อ “ฆ่าเวลา” และรอวันที่จะออก ไม่ว่าโดย

การหลบหนีหรือการได้รับการปลดปล่อย โดยปกติเสือเตี้ยพวกนี้จะทำตัวให้อยู่ในระเบียบวินัยของ เรือนจำเป็นอย่างดี โดยทำงานฝึกอาชีพไปเรื่อย ๆ ไม่ยุ่งกับเจ้าหน้าที่และก็ไม่อยากให้เจ้าหน้าที่ไปยุ่ง กับคน

เสือเตี้ยอีกพวกหนึ่งเป็นพวกผู้ต้องขังคดีทั่ว ๆ ไป แต่มีพฤติกรรมในทำนองชอบ เก็บตัวไม่ยุ่งเกี่ยวหรือสังสรรค์กับใคร ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยประจำตัว ส่วนใหญ่จะเป็นพวกไร้ญาติ และเป็นคาสิคาสา มีอาชีพทำไร่ทำนามาก่อน ไม่ชอบที่จะวุ่นวายกับโลกภายในเรือนจำ แต่อยู่เพื่อ “ฆ่าเวลา” ไปวัน ๆ เพื่อรอวันออกไปเท่านั้นเอง การทำงานของพวกนี้ในเรือนจำ จึงเป็นการทำเพื่อฆ่า เวลาด้วย มิได้มุ่งจะเอาประโยชน์ในภายภาคหน้าแต่ประการใด ในทัศนะของเจ้าหน้าที่เสือเตี้ยพวก หลังนี้ ไม่มีปัญหาในการปกครองแต่อย่างใด

แบบแผนพฤติกรรมของผู้ต้องขังดังกล่าว เป็นแนวทางที่ผู้ต้องขังแต่ละคนเลือกนำ มาใช้ในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมในเรือนจำ โดยมีบุคลิกลักษณะอุปนิสัย ใจคอ ความคิด ทัศนคติ และประสบการณ์เฉพาะบุคคลที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมก่อนเข้าสู่เรือนจำ เป็นตัวทำให้ผู้ต้องขังมี บทบาทและการแสดงออกที่แตกต่างกัน เออร์วิน ได้สรุปแบบฉบับการปรับตัวของผู้ต้องขังในเรือน จำไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. ปล่อยเวลาให้ผ่านไปวัน ๆ

ผู้ต้องขังหลายคนมีทัศนะว่าประสบการณ์การใช้ชีวิตในเรือนจำ เป็นเพียงการ หยุดการประกอบอาชีพชั่วคราวของพวกเขาในโลกภายนอกเท่านั้น ดังนั้น จึงถือว่าพวกเขาเข้ามาอยู่ใน เรือนจำเพื่อ “ฆ่าเวลา” โดยพยายามให้เวลาในเรือนจำผ่านไปอย่างรวดเร็วและเจ็บปวดน้อยที่สุด แต่ให้ได้รับความสะดวกสบายเท่าที่จะทำได้ ผู้ต้องขังพวกนี้จะพยายามหลีกเลี่ยงการเกิดปัญหายุ่ง ยากกับผู้อื่น และจะหางานทำเพื่อฆ่าเวลาไป ตลอดจนพยายามทำอะไรก็ได้ที่จำเป็นที่จะทำให้สามารถ ออกไปได้เร็วที่สุด

ในการหลีกเลี่ยงความยุ่งยากนั้น พวกนี้จะพยายามปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือแบบ แผนของคนคุก โดยเฉพาะการยึดถือตามคติที่ว่า “อย่ายุ่งเรื่องของคนอื่น” ในการ “ฆ่าเวลา” นั้น อาจจะ ทำได้โดยการทำงานในโรงฝึกงาน การอ่านหนังสือ แ่่งหนังสือ เล่นกีฬา งานอดิเรก ดูภาพยนตร์ เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มหรือสังสรรค์กับเพื่อนฝูง และถ้ามีโอกาสได้เลือก พวกนี้จะเลือกทำงานที่มีผล ประโยชน์ตอบแทนมาก เช่น การทำงานในโรงครัว หรือในโรงอาหารของเจ้าพนักงาน ซึ่งจะได้อาหารมากกว่าผู้อื่น และมีอิสระมากกว่า นอกจากนี้ถ้าเป็นงานที่มีรายได้ก็จะได้นำไปใช้จ่าย ในขณะที่ อยู่ในเรือนจำได้ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ลำบากในเรือนจำ ไม่พึ่งช่าง และสามารถปรับตัว ให้เคยชินกับชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ที่ผ่านไปด้วยดี พวกนี้จะพยายามทำงานให้ดีเพื่อความสะดวกที่จะ ได้รับที่จะตามมา

วิธีการที่จะทำให้สามารถออกจากเรือนจำไปได้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ก็โดยการพยายามหลีกเลี่ยงเรื่องยุ่งยาก โดยไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับผู้ที่เป็นตัวก่อความยุ่งยาก ซึ่งจะทำให้ถูกลงโทษทางวินัย อันมีผลต่อการพักโทษและลดโทษได้ นอกจากนี้โดยเหตุที่เรือนจำหันมาเน้นในด้านแก้ไข จึงต้องพยายามเข้าร่วม “กิจกรรมการแก้ไข” ของทางเรือนจำ เช่น การศึกษาเล่าเรียน การฝึกวิชาชีพ กลุ่มบำบัด การเข้าโบสถ์ โครงการเลิกสูรา และอื่น ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้จะทำให้ได้คะแนนความประพฤติดีขึ้น ผู้ต้องขังส่วนใหญ่จะเลือกการใช้ชีวิตในเรือนจำในแบบของการฆ่าเวลา เช่นนี้

2. “ลูกคือบ้านของเรา”

เป็นผู้ต้องขังอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งขาดการติดต่อกับญาติพี่น้อง และครอบครัวหรือสังคมภายนอก พวกนี้จะพยายามสร้างโลกของพวกเขาขึ้นมาเองในเรือนจำ โดยถือว่าเรือนจำเป็นโลกที่พวกเขาคุ้นเคยมากกว่าโลกภายนอก เพราะพวกเขาใช้ชีวิตภายในเรือนจำ และทัศนสถานมากกว่าโลกภายนอก พวกเขารู้จักวิธีดำรงชีวิตในเรือนจำได้ดีกว่าสังคมภายนอก และเพื่อนของเขาส่วนใหญ่ก็อยู่ในเรือนจำ พวกเขาเติบโตขึ้นมาจากทัศนสถานและเรือนจำ ดังนั้น จึงไม่ต้องการที่จะออกไปข้างนอก การออกไปก็เปรียบเสมือนการออกไปพักก่อน เพื่อที่จะกลับเข้ามาอีกในวันข้างหน้า ผู้ต้องขังประเภทนี้มัก ได้แก่ผู้ต้องขังที่คิดยาเสพติด หรือเป็นผู้ต้องขังที่มีประวัติการต้องโทษหลายครั้ง โดยพฤติกรรมอาชญากรนี้มักได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากสถานคัดค้านคน สถานกักและอบรมที่เลขอยู่มาก่อน

3. “เก็บเกี่ยวผลประโยชน์”

โดยเหตุที่ในเรือนจำมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ประโยชน์ เช่น การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษ และกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ทำให้ผู้ต้องขังบางกลุ่มพยายามที่จะเอาประโยชน์จากโครงการดังกล่าว เพื่อปรับจิตใจของคนให้ดีขึ้น หรือเพื่อปรับปรุงตนเอง บางคนพยายามเอาชนะความด้อยโอกาสทางการศึกษาหรือวิชาชีพของคน โดยการเอาประโยชน์จากกิจกรรมของเรือนจำดังกล่าว หรือจากทรัพยากรอื่น ๆ ของเรือนจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ พวกนี้จะใช้เวลาในการอ่านหนังสือเป็นส่วนใหญ่ เพื่อสักดวงความรู้ บางคนเข้าเรียนในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ บางคนเรียนต่อจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย “การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์” มักเป็นแบบฉบับของผู้ต้องขังที่มาจากชนชั้นสูง พวกนี้จะไม่ถือว่าคนเป็นอาชญากร เพราะพวกนี้ไม่ใช่อาชญากรโดยสันดาน จึงมักไม่เข้าร่วมกลุ่มกับผู้ต้องขังที่กระทำผิดคดีฉ้อฉล หรือเป็นอาชญากรโดยสันดานอื่น ๆ การเก็บเกี่ยวของพวกนี้มักไม่ใช่การเข้าร่วมในการฝึกวิชาชีพ เพราะพวกเขาเห็นว่าเป็นสิ่งไม่มีประโยชน์สำหรับพวกเขา แต่จะเลือกเข้าร่วมกิจกรรมด้านการปรับปรุงจิตใจ เช่น การเรียนธรรมศึกษา หรือการนั่งสมาธิ นอกจากการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากเรือนจำแล้ว ผู้ต้องขังบางประเภทใช้เวลาในเรือนจำให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเอง โดยการเอาประโยชน์กับเพื่อนผู้ต้องขังด้วยกันทุกรูปแบบ เช่น รับจ้างเขียนคำร้อง เขียนจดหมาย หรือค้าขายของกินของใช้ที่จำเป็นด้วยระบบเงินเชื่อ เงินผ่อน โดยคิดกำไรมาก ๆ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของกลุ่ม

ความหมายของกลุ่มมิได้แน่นอนเพียงความหมายเดียวเท่านั้น ได้มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้

บาส (BASS,1960:39)กล่าวว่า กลุ่มหมายถึง การรวมตัวของบุคคล โดยที่การรวมตัวเหล่านั้นจะทำให้เกิดการเสริมแก่สมาชิกของกลุ่มในแง่ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจสมาชิกของกลุ่ม เมื่อเขาได้รับสวัสดิการและการคุ้มครองจากกลุ่ม นอกจากนี้กลุ่มยังเป็นกลไก เพื่อการตอบสนองความต้องการบางอย่างได้โดยใช้รูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ 4 ประการ คือ การที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน การมีบทบาทในหน้าที่ที่ประสานกันอย่างแน่นแฟ้น การที่สมาชิกในกลุ่มยึดถือเกณฑ์ปกคืออย่างเดียวกัน และการยอมรับและเข้าใจในเอกภาพของกลุ่ม

แคทเทลล์ (KATELL) ได้ให้คำจำกัดความของกลุ่มว่า เป็นการรวมตัวของบุคคล ซึ่งการรวมตัวของเขเหล่านั้น จะเป็นประโยชน์หรือก่อให้เกิดการบำบัดความต้องการของสมาชิกภายในกลุ่ม คือ ส่วนบอนเนอร์ และสต็อกคิล (BONNER AND STODGILL) ได้ให้ความเห็นว่า กลุ่ม คือ การที่สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กัน และแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดซึ่งกันและกัน (เจ็ดหัว สุทธวิภาศ 2521 : 3)

โฮแมนส์ (CITING HOMANS , 1968:46-47)ให้ความหมายของกลุ่มว่า คือ การที่บุคคลจำนวนหนึ่งมารวมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันภายในช่วงเวลาหนึ่ง โดยมีจำนวนสมาชิกพอสมควรที่ทุกคนจะติดต่อกันได้อย่างทั่วถึง

ลอสเซอร์ (LAWSER. 1957 : 5-19)ได้กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มไว้ดังนี้

1. มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระหว่างสมาชิกของกลุ่ม
2. มีความมุ่งหมายร่วมกัน
3. มีความสัมพันธ์กันในเชิงหน้าที่
4. มีอำนาจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความสมัครใจ
5. มีความสามารถที่จะกำหนดทิศทางของกลุ่มได้

จากผลการค้นคว้าทางจิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา และมนุษยวิทยา ได้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มหมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปทำงานร่วมกันด้วยจุดประสงค์อย่างเดียวกันและช่วยกันสร้างสรรค์บูรณาการแห่งบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน และมีการควบคุมตนเอง (พนม ลิมอารีชัย ม.ป.ป. : 11)

จากความหมายของกลุ่มที่มีผู้ให้คำจำกัดความแตกต่างกันออกไปนั้น พอสรุปได้ว่ากลุ่ม หมายถึง การมารวมกันของบุคคลจำนวนหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ได้รับประโยชน์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน แลกเปลี่ยนความรู้ความคิด มีการยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน

กนก วงษ์ตระหน่วน (2528,335-341) ได้ศึกษาเรื่อง โครงสร้างของสังคมไทย พบว่า โครงสร้างของสังคมไทย ผูกพันเข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ที่เป็นส่วนตัวในทุกระดับของสังคม และมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการพบปะกันเป็นประจำ

สุนทร ลีซีทวน (2526,158) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการเกิดกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศไทย ศึกษาเฉพาะกรณี สหพันธ์ ชาวไร่ชาวนาแห่งประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์ถึงธรรมชาติของการรวมกลุ่มของชาวไร่ชาวนาเขตต่าง ๆ จนกระทั่งรวมตัวกันก่อตั้งเป็นสหพันธ์ชาวไร่ชาวนาแห่งประเทศไทย ผลของการศึกษาพบว่า กระบวนการเกิดกลุ่มในประเทศไทย ขึ้นอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว ความใกล้ชิดและผลประโยชน์ที่แสดงออก

จากผลการศึกษาถึงกระบวนการเกิดกลุ่มของสังคมไทย ตามที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าการรวมตัวกันเป็นกลุ่มของคนไทยนั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ใกล้ชิด พบปะกันเป็นประจำ และผลประโยชน์ที่แสดงออก

การรวมกลุ่มของผู้ต้องขัง

นที จิตสว่าง (2529,40-41) ได้ศึกษาเรื่อง ระบบสังคมของผู้ต้องขังในเรือนจำ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังในเรือนจำ เป็นไปเพื่อสนองต่อประโยชน์ทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังเอง เพราะในกลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นระหว่างกัน และการรวมกลุ่มกันจะทำให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกว่า ชีวิตภายในเรือนจำมีค่าขึ้น ทั้งนี้ เพราะสมาชิกกลุ่มจะได้รับการยอมรับจากกลุ่ม

ผลที่เกิดขึ้นต่อผู้ต้องขัง จากการถูกควบคุมกักขังไว้ในเรือนจำ

อรรณพ สุจิตพันธ์ (2533,160) ศึกษาเรื่องทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมต่อการนำวิธีการควบคุมผู้กระทำผิด โดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในประเทศไทย โดยการศึกษาจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง 5 กลุ่ม คือ ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ตำรวจ ราชทัณฑ์ และพนักงานคุมประพฤติ จำนวน 164 คน ปรากฏผลการศึกษาว่า การลงโทษจำคุกจัดเป็นวิธีการรุนแรง ซึ่งเป็นผลเสียต่อร่างกายและจิตใจของผู้กระทำผิด

พัฒนา พัวพัฒนกุล ศึกษาเรื่องทัศนคติของเจ้าพนักงานเรือนจำต่อผู้ต้องขัง โดยศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานเรือนจำมีทัศนคติว่า จำเป็นจะต้องสร้างภาพพจน์ความมีอำนาจเด็ดขาดเหนือผู้ต้องขัง เพื่อกำหนดให้ผู้ต้องขังมีความรู้สึกเกรงกลัว และพบว่าผู้ต้องขังในเรือนจำนั้น มีการเอาตัวเปรียบเห็นแก่ตัวและมีเล่ห์เหลี่ยมกลโกงต่อกันมาก

สรุปแนวคิดในการศึกษา

จากแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่ได้กล่าวมานั้น ผู้ศึกษาได้รวบรวมแล้วนำส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะดำเนินการศึกษามากำหนดเป็นแนวคิด เพื่อดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. สังคมเรือนจำ มีความแตกต่างจากสังคมภายนอกอย่างมาก ผู้ที่อยู่ภายในจะรู้สึกสูญเสียสิ่งที่เขาเคยมีอยู่แล้วหลายประการ อันเนื่องมาจากความต้องการปฏิบัติหน้าที่ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของเรือนจำให้บังเกิดผลดี

ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดของ ซัยคีส (SYKES) ในเรื่องภาวะความกดดัน ซึ่งเกิดขึ้นจากการจำกัดด้านต่าง ๆ ของเรือนจำต่อผู้กระทำผิดที่อยู่ภายใน มากำหนดเป็นตัวแปรดำเนินการศึกษาดังนี้

1. การจำกัดด้านเสรีภาพ
2. การจำกัดด้านเครื่องอุปโภค บริโภค
3. การจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศ
4. การจำกัดด้านความปลอดภัย

2. ข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมเรือนจำ ได้ทำให้ผู้กระทำผิดซึ่งอยู่ภายใน ต้องสูญเสียสิ่งต่าง ๆ ที่เขาเคยมีอยู่ก่อนแล้ว แต่เนื่องจากผู้กระทำผิดก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง เขาจึงมีความต้องการเช่นเดียวกับมนุษย์โดยทั่วไปในเรื่องนี้ผู้ศึกษาจึงได้นำเอาแนวคิดในเรื่องความต้องการของมนุษย์ของ มาสโลว์ (MASLOW) มากำหนดเป็นกรอบเพื่อดำเนินการศึกษา

แนวคิดของมาสโลว์ ในเรื่องความต้องการของคนนั้น เป็นการบรรยายถึงความต้องการของคนทั่วไปในสังคมอิสระ เสรีภาพ แต่การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความต้องการของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีฐานะเป็นนักโทษถูกจองจำอยู่ภายในสังคมเรือนจำ ซึ่งเป็นสังคมที่ขาดอิสระและเสรีภาพ อันเกิดขึ้นจากการถูกลงโทษโดยสังคม ดังนั้นความต้องการของเขา จึงไม่สามารถดำเนินไปได้ครบตามขั้นตอนที่มาสโลว์อธิบายไว้ เหมือนกับผู้คนในสังคมภายนอกเรือนจำทั่วไป การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดเฉพาะเพียง 3 ขั้นตอนคือ

1. ความต้องการด้านชีวภาพ
2. ความต้องการด้านความมั่นคง ปลอดภัย
3. ความต้องการความอบอุ่น และการมีส่วนร่วมทางสังคม มากำหนดเป็น

กรอบเพื่อดำเนินการศึกษา

3. ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ของ แอดเลอร์และโรดแมน (ADLER & RODMAN) ซึ่งอธิบายถึงมูลเหตุของใจหลายประการที่ทำให้คนในสังคมสร้างความสัมพันธ์ต่อกันขึ้น โดยหวังที่จะสนองตอบความต้องการในแง่มุมต่าง ๆ ของคน ซึ่งมี

ความหลากหลายและเป็นไปอย่างอิสระเสรีภาพ แต่การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งศึกษาถึง มวลเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้ต้องขังสร้างความสัมพันธ์ต่อกันขึ้น

ผู้ต้องขังนั้นเป็นสมาชิกของสังคมเรือนจำ มีวิถีการดำเนินชีวิตแตกต่างไปจากบุคคลทั่วไปในสังคมภายนอก สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างชัดเจน ระหว่าง สังคมเรือนจำและสังคมภายนอก คือ

1. สมาชิกของสังคมเรือนจำมีฐานะเป็นนักโทษ เป็นอาชญากรที่ถูกปฏิเสธของสังคมภายนอก และถูกกำหนดให้อาศัยอยู่ร่วมกันในที่อันจำกัด

2. ด้วยความจำเป็นที่จะปฏิบัติหน้าที่ของเรือนจำให้มีประสิทธิภาพ สังคมเรือนจำจึงกลายเป็นสังคมที่มีระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มากมาย ทำให้เกิดการจำกัดด้านอิสระภาพ เสรีภาพต่อสมาชิกที่อยู่ภายใน ซึ่งทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนอันเนื่องจากการถูกตัดขาดจากสังคมภายนอก

จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้ศึกษาจึงได้พิจารณานำเอาลักษณะประจำตัวของผู้ต้องขัง ซึ่งประกอบด้วย ภูมิหลังโดยทั่วไป ภูมิหลังที่เกี่ยวกับการต้องโทษ ความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการทางด้านจิตใจ มากำหนดเป็นกรอบเพื่อการศึกษาดังนี้

การกำหนดตัวแปรในการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้กำหนด (VARIABLE) ขึ้นจากกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา โดยได้แบ่งตัวแปร (VARIABLE) ออกเป็นสองส่วนคือ

ก. ตัวแปรอิสระ (INDEPENDENT VARIABLE) คือปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้ต้องขัง ผู้ศึกษาได้จำแนกตัวแปรดังกล่าวออกเป็นดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ต้องขังแต่ละคน ประกอบด้วย

1.1 ภูมิหลังของผู้ต้องขังแต่ละคน คือ

- อายุ
- การศึกษา
- อาชีพเดิม
- สถานภาพการสมรส

1.2 ภูมิหลังที่เกี่ยวกับต้องโทษ

- ประเภทคดี
- ระยะเวลาการต้องโทษ
- จำนวนครั้งการต้องโทษ
- กิจกรรมที่เรือนจำมอบหมายให้รับผิดชอบ

2. ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำ อันเนื่องมาจากการปฏิบัติงาน ควบคุม กักขังผู้ต้องขัง ประกอบด้วย

2.1 ปัญหา-อุปสรรคที่เกิดขึ้น เมื่อผู้ต้องขังต้องการนำปัจจัยการดำรงชีพที่จำเป็นต่อร่างกายเข้ามาใช้ภายในเรือนจำ

2.2 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากผู้ต้องขังมีความต้องการและระบายออกทางเพศ

2.3 เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำ

2.4 เหตุการณ์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ต้องขัง

3 ปัจจัยที่เกี่ยวกับความต้องการทางร่างกาย ในเรื่องปัจจัยการดำรงชีพที่จำเป็นต่อร่างกาย ประกอบด้วย

3.1 ความต้องการรับประทานอาหารที่เหมือนอย่างภายนอก

3.2 ความต้องการสิ่งของเครื่องใช้ เช่น สบู่, ยาสีฟัน, ผงซักฟอก, แปรงสีฟัน ฯลฯ

3.3 ความต้องการเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม

3.4 ความต้องการรักษาโรค

4. ปัจจัยที่เกี่ยวกับความต้องการทางด้านจิตใจ ประกอบด้วย

4.1 ความต้องการดำรงชีพอยู่ด้วยความมั่นคง ปลอดภัย ปราศจากความกลัว เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นภายในเรือนจำ คือ

- กลัวถูกข่มขืน

- กลัวถูกทำร้าย

- กลัวทรัพย์สินสิ่งของจะถูกขโมย

- กลัวผู้อื่นจะหลอกลวงเอาทรัพย์สินสิ่งของหรือประโยชน์อื่นใด

4.2 ความต้องการความรัก และเป็นที่ยอมรับจากบุคคลอื่น

การศึกษาถึงเรื่องดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษากำหนดเกณฑ์ขึ้นจากความรู้สึกของผู้ต้องขังที่เกิดขึ้นเนื่องจากถูกควบคุมไว้ให้อยู่แต่ภายในเรือนจำ และจะต้องปฏิบัติตามคำสั่ง กฎระเบียบของเรือนจำอย่างเคร่งครัด ถ้าหากบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับในระดับหนึ่ง ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ข้อมทำให้ความรู้สึกของเขาเป็นไปในทางด้านดี การถูกจองจำให้อยู่แต่ภายในเรือนจำจะไม่ทำให้เขาเกิดความรู้สึกอึดอัดมากนัก

ข. ตัวแปรตาม (DEPENDENT VARIABLE)

ตัวแปรตาม คือ การเข้าร่วมกลุ่มของผู้ต้องขัง ด้วยความสมัครใจ โลกที่ทรงการเรือนจำไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับช่วย และการเข้าไปรวมกลุ่มกันก็เพื่อจะสนองตอบความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้เขาเกิดความต้องการสิ่งเหล่านั้น การศึกษาว่าผู้ต้องขังเข้าไปรวมกลุ่มกับผู้อื่นแล้วหรือไม่นี้ ผู้ศึกษากำหนดเกณฑ์ว่า เมื่อผู้ต้องขังรายใดมีความต้องการด้านต่าง ๆ คือ

1. ความต้องการทางร่างกายในเรื่องปัจจัยการดำรงชีพคือ

- 1.1 ต้องการอาหารที่เหมือนอย่างภายนอกเรือนจำ
- 1.2 ต้องการสิ่งของเครื่องใช้ เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ฯลฯ
- 1.3 ต้องการการรักษาโรค
- 1.4 ต้องการเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม

2. ความต้องการด้านจิตใจในเรื่อง

2.1 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในขณะที่ดำรงชีพอยู่ภายในเรือนจำ ซึ่งหมายถึง ความต้องการเป็นอิสระจากความกลัวเหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรือนจำ เนื่องจากการปฏิบัติงานควบคุมกักขังผู้ต้องขัง ความต้องการเป็นอิสระจากความกลัวเหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วย

- ความต้องการความปลอดภัยจากการถูกข่มขืน
- ความต้องการความปลอดภัยจากการถูกขโมยทรัพย์สิน
- ความต้องการความปลอดภัยจากการถูกผู้อื่นมาข่มเหงทำร้าย
- ความต้องการความปลอดภัยจากการถูกผู้อื่นมาหลอกลวงเอาทรัพย์สินสิ่งของ

2.2 ความต้องการเป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับจากบุคคลอื่น

ความต้องการดังกล่าวเกิดขึ้นจากความรู้สึกอึดอัด กังวลใจที่ถูกบังคับไว้ให้อยู่แต่ภายในเรือนจำ และจะต้องปฏิบัติตามคำสั่ง กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เมื่อผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกดังกล่าว เขาจะไปหาบุคคลที่มีความรักต่อเขาและยอมรับเขาเพื่อช่วยเหลือให้เกิดความผ่อนคลายในเรื่องต่าง ๆ คือ

- ผ่อนคลายจากความอึดอัด กังวลใจ ที่เกิดขึ้นจากการถูกบังคับไว้ให้อยู่แต่ในเรือนจำ
- ผ่อนคลายจากเรื่องต่าง ๆ โดยมีผู้เหมาะสมให้การปรับทุกข์ระบายความในใจ

เมื่อผู้ต้องขังรายใดเกิดความต้องการด้านร่างกายหรือจิตใจตามที่กำหนดมาทั้ง 10 เหตุการณ์นั้นแล้ว เขาเข้าไปขอรับความช่วยเหลือจากเพื่อนตั้งแต่ 3 เหตุการณ์ขึ้นไป แสดงว่าเขามีความสนิท สัมพันธ์ กับเพื่อนเป็นอย่างดี ถือว่าเขาได้เข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนแล้ว

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

